

EGO

Humanistisch Opleidings Instituut

BIBLIOTHEEK FEBRUARI 1989

Postbus 797 - 3300 AT Utrecht

MAANDBLAD VAN DE HUMANISTISCH GEESTELIJKE VERZORGING BIJ DE KRIJGSMACHT

In dit
nummer o.a.:

- Opmerkelijke uitspraak krijgsraad • Gokverslaving • Hello mistere, where you going? • Een koninklijke tip over het milieu
- Geloven in mensen • Roy Orbison • Popplaten • Het gaat goed, zeggen ze... • De verliezaars van het jaar • Bondgenoten • Boeken

MAANDBLAD VAN DE DIENST
HUMANISTISCH GEESTELIJKE
VERZORGING BIJ DE KRIJGS-
MACHT
UITGAANDE VAN HET
HUMANISTISCH VERBOND

nr. 2 februari 1989
28e jaargang

Abonnementsprijs f 15,- per jaar,
te storten op postbankrekening
480414 t.n.v. Hoofdraadsman Hu-
manistisch Geestelijke Verzor-
ging te Zeist.

Militairen ontvangen het blad op
aanvraag zonder betaling.

Redactie:

Jan den Boer, Wim Heij (voorz.),
Tineke Hundling, Wim Reinders,
Hans Schonk, Frank Spoelstra.

Vaste medewerkers:

Adriaan Bijl, Theo Carree, Arend
van Dam, Evert van Dijk, Gerard
van Erkelens, Karen Heij, Pieter
de Jager, Willy Lohmann, Frits
Maas, Len Munnik, Leo van Op-
zeeland, Cor Out, Tom Pauka,
Freek Pol, Rien Robijns, Karel
Roskam, Paul Rutten, Klaas Soes-
beek, Jan Stoof, Wessel Visser,
Hans van Wissen.

Eindredactie en vormgeving:
Frank Spoelstra

Druk:

Brouwer Offset b.v. Utrecht

Adres redactie en administratie:
Bureau Hoofdraadsman,
Coornherthuis, Oranje Nassau-
laan 71, 3708 GC Zeist, tel. 03404-
14436.

Inhoud

Geloven in mensen	2
Gokverslaving	3
Opmerkelijke uitspraak kriegsraad	6
Roy Orbison	8
Popplaten	9
Nederlanders maakten boek over Russische ruimtevaart	10
The accused	12
Film in 't kort	13
Dat ze er leuk uit wil zien... (poster)	14
De verliezers van het jaar	16
Prikkels/Vragen staat vrij/puzzle	17
Nieuwe raadslieden	18
Hello mistere, where you going?	20
Het gaat goed, zeggen ze...	23
Een koninklijke tip over het milieu	24
Boeken	26
Willy Lohmann	28

Foto's:
voorpagina Wim Heij
pag. 19 Gerard van Erkelens

Geloven in mensen

De laatste tijd komt de North Atlantic Defence Movement (NADM) nogal eens in de publiciteit. Een actiegroep die de vernieling van wapentuig als een plicht ziet. Volgens de groep kan de kennis om wapens te maken niet worden uitgebannen, maar is de vernietiging ervan een eerste stap op weg naar wereldvrede. De vernielingen die zij aanrichten zijn van zeer beperkte aard. Het gaat om symbolische acties, die het hebben van militair 'waneigendom' aan de kaak stellen. De acties worden zeer openlijk uitgevoerd en de groepsleden riskeren gevangenisstraffen. In Amerika zijn mensen van soortgelijke groepen al veroordeeld tot gevangenisstraffen van zes tot twaalf jaar.

Hoe je ook over dit soort acties denkt, feit is wel dat ze een ideëel karakter hebben. Op een wat andere manier wordt nog eens de bewapeningswedloop onder vuur genomen. Het doet wat naïef aan, maar aan de andere kant spreekt er iets van wanhoop uit. Het lijkt op een muis die een olifant tegen de schenen schopt. Duidelijk is wel dat ook deze groep ons erop wil wijzen dat het de hoogste tijd wordt dat we eens op een andere manier gaan denken. Als we tenminste willen overleven.

Als we even voor het gemak de belangen van de wapenindustrie buiten beschouwing laten, dan hebben wapens te maken met: vijanden en techniek.

De techniek is in dit verband misschien wel de grootste vijand. Die is een doel in zichzelf geworden. Met een gering aantal wapens kan nu al de hele mensheid een aantal malen worden vernietigd. Als de ontwikkeling zo doorgaat, is straks één kernkop voldoende om de hele mensheid weg te vagen.

Dat lijkt de waanzin ten top. Maar wie bij elke nieuwe vinding met nog meer vernietigingskracht de opperste bewondering en juichstemming bij politici, militaire leiders en wetenschappers ziet, die zal een gevoel van huivering niet kunnen onderdrukken. Dit heeft niets meer met vijanden te maken, maar met verheerlijking en aanbidding van eigen technisch vernuft, waarbij de bijbehorende menselijke verantwoordelijkheid vrijwel wordt uitgeschakeld.

Wapens komen in principe voort uit het denken in vijanden. Hoezeer het vijanddenken als normaal verschijnsel is ingeburgerd, bleek wel uit de verwarring in NAVO-kringen toen Gorbatsjov in zijn toenaderingspogingen veel verder ging dan een respectabele vijand behoorde te doen.

Laten we eens proberen wat minder in vijanden te denken. Dat heeft te maken met:
- je verantwoordelijk voelen voor de ander,
- je niet méér voelen dan de ander,
- de ander in zijn waarde laten,
- de ander in principe vertrouwen.

Iedereen heeft recht op een menswaardig bestaan. Blanken zijn niet beter dan zwarten, Amerikanen niet beter dan Russen, Israeliërs niet beter dan Palestijnen. Iedereen wil een beetje tot zijn recht komen, een beetje voor vol worden aangezien. Er is geen reden om mensen in principe te wantrouwen, ook al beschamen ze soms het in hen gestelde vertrouwen.

Minder bewapening - en dus minder bedreiging - heeft niet te maken met koele onderhandeling, maar met hoe je als mensen tegen elkaar aankijkt. In een wereld waarin ongelijkheid, hongersnood, milieuvervuiling en menselijke ontreddering centraal staan, is niet langer plaats voor vijanddenken. Op het moment dat we in staat zijn minder in wapens en vijanden te denken, zal iedereen op deze wereld een redelijk bestaan kunnen opbouwen.

Het beste wapen van mensen is de ontwikkeling van hun eigen menselijkheid!
De echte oplossing is: GELOVEN IN MENSEN!

Redactie

Gokverslaving

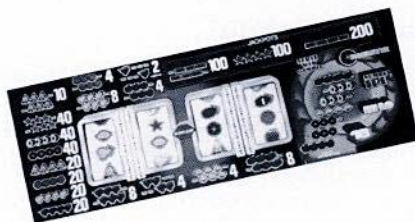
In toenemende mate lezen en horen we uit de media dat er zoiets als een gokverslaving schijnt te bestaan, waar vooral jongeren, maar ook ouderen, de dupe van zijn omdat ze geen weerstand kunnen bieden aan de verleidelijke uitstraling van een gokautomaat.

Zo op het eerste gezicht lijkt dat heel erg vreemd. Gokautomaten kom je tenslotte overal tegen. In de kantine, het café of de snackbar en honderdduizenden maken er gebruik van. Dat je daar aan verslaafd kan raken ligt niet erg voor de hand en mensen die iets over gokverslaving horen kunnen weinig begrip opbrengen voor deze verslaving. Maar wat is dan een gokverslaving? Hoe ziet dat er uit?

Het gokken begint eigenlijk heel onschuldig, niets anders dan een vermakenlijk spelletje dat je kunt doen wanneer je op je patatje of je pilsje staat te wachten. En dat is leuk, vooral wanneer er niemand is om tegen te praten of wanneer je niet wilt praten. Dan tijdens het wachten gooi je een paar kwartjes of rijksdaalders in die kast en voordat je er erg in hebt is er al meer dan een half uur voorbij. Wanneer je dan ook nog wat gewonnen hebt, wat wel heel toevallig is, denk je natuurlijk dat er nog meer uit die kast te halen valt, wat zelden het geval is, en voordat je er erg in hebt is de avond voorbij en ga je met lege handen naar huis. Je hebt weliswaar met niemand gepraat, dat vond je toch al zo moeilijk, maar je hebt wel een vermakenlijk avondje gehad wat je hoogstens een tientje of vijftientig gulden heeft gekost.

Verveling

Een paar dagen later heb je een avond niets te doen, je verveelt je en hebt

niemand tegen te praten en bovendien heb je een klottedag achter de rug. Dan denk je opeens aan die leuke gokkast, die je dat gezellige avondje bezorgde en voordat je het in de gaten hebt sta je al in het café of in het cafetaria achter de gokkast. De avond vliegt weer voorbij en je was even van je zorgen of spanningen verlost. Dat het wat geld kost, moet kunnen. Tenslotte kosten alle hobby's geld. Je bent dan weliswaar niet van je spanningen of problemen verlost, maar je hebt in ieder geval je tijd besteed. Totdat je een paar dagen of een week later, bonje krijgt met je vriendin, vriend, of ouders en ja hoor... op weg naar de gokkast. Bovendien wil je het geld wat je daar de afgelopen tijd hebt ingestopt wel eens terug zien. De horo-

Foto's Wim Heij

Zo'n... knul

In wanhoop hing ze aan de telefoon.

Het is overigens een vreemde gewaarwording wanneer je de telefoon opneemt en aan de andere kant hoor je meer dan een minuut lang, niets anders dan een intens en onbedaarlijk huilen. Toen ik dan, tussen de snikken door, zei dat je best mag huilen als je verdriet hebt, was het ook gelijk over. Ze vertelde over haar zoon. Een probleem-kind de laatste drie jaar. Ze was er achter gekomen, toentertijd, dat hij een groot deel van zijn salaris vergokte aan een fruitautomaat. Een obsessie waar ze niets van begreep en aanvankelijk ook niet in geloofde. En dat gokken een ongelooflijke hoeveelheid ellende teweeg kon brengen ging er bij haar toen ook niet in. Tot ze gekonfronteerd werd met zijn huurachterstand van drie maanden en rekeningen van het gas en licht, die over een periode van een half jaar niet betaald waren. Een anderhalf jaar durende begeleiding van een hulpverleningsinstantie had weer klaarheid in de zaak gebracht. De schulden werden afbetaald en de drang tot gokken was verdwenen. Wat een ellende!

Hij ging de militaire dienst in en had het er naar z'n zin, zei hij. Ja, de eerste vier maanden. En toen ging het mis... goed mis. Hij werd zenuwachtig en gespannen. Het gesnauw begon hem de keel uit te hangen evenals het eten en het vreselijke lawaai op de slaapzalen. Hij durfde daar niets van te zeggen, had al voorbeelden gezien van wat er dan met je kon gebeuren. Samengevat: Hij werd er beroerd van en kon er geen goede uitlaatklep voor vinden. Hij ging z'n spanningen en alle andere negatieve gevoelens verdoven: Gokken.

En de vraag was nu hoe ze hem moest aanpakken als hij thuis was en hoe ze het probleem kon oplossen. Zij kreeg een aantal praktische adviezen van mij mee en een paar telefoonnummers, zodat ze dichterbij haar in de buurt aan de bel kon trekken. Helaas, blijft dan alleen nog maar de hoop over; dat het met zo'n knul écht weer goed komt.

Freek Pol

scoop heeft veel goeds voor je in petto, dus het moet lukken. Maar kan dat eigenlijk wel? Hoe werkt zo'n gokkast eigenlijk?

Computer

Een gokkast is door de fabriek afgesteld om in een korte tijd veel en dan weer een hele tijd niets of weinig geld uit te keren. Het bedrijf dat de gokkast ergens plaatst, krijgt 40% van het geld dat er in wordt gestopt. Van elk tientje dat in een gokkast wordt gestopt, krijgt de fabrikant vier gulden. Wanneer je het geluk hebt dat de gokkast jou vijftig gulden uitkeert moet de vorige persoon (of personen) er dus meer dan honderdvijfentwintig gulden in hebben gegooid. Een winstgevend zaakje dus. Niet voor jou, maar wel voor de fabrikant. In de gokkast zit een zeer ingenieus computertje waarvan het computerprogramma bepaalt wanneer er wel en wanneer en niet wordt uitgekeerd. Een kansberekening valt er dan ook niet te maken, be-

halve dan dat de kast op gezette tijden 60% geld terug geeft. De gokkasten worden door de dienst van het IJkwezen op betrouwbaarheid gecontroleerd en of ze niet te beïnvloeden zijn, met magneten e.d. Wanneer het IJkwezen een gokkast heeft goedgekeurd wordt op de kast een - niet te verwijderen - rode sticker bevestigd. Kortom, de gokkast laat niets aan het toeval over. Wanneer je dus snel van je geld af wilt komen, kun je je geld of in de sloot gooien of in een gokkast. Het resultaat is vrijwel hetzelfde.

Maar de meeste mensen die hun geld in zo'n kast stoppen weten dat helemaal niet en denken dat het geluk aan hun zijde is en wanneer ze het wel weten denken ze toch dat ze het beter weten dan de gokkastcomputer. Het geloof in het terug kunnen verdienen van je verloren geld is sterker dan het vaste gegeven dat je dat niet zal lukken.

Spanningen

Hoe meer geld je verloren hebt des te sterker wordt de drang op het weer terug te verdienen. Je gaat dus aan je eigen bijgeloof te gronde. Dat roept natuurlijk spanningen op, bovenop de spanningen die je al had. Maar omdat er niemand is of je niemand vertrouwt om over je spanningen of problemen te praten sta je binnen de kortste keren toch weer bij een gokkast. Want er moet tenslotte een uitlaatklep worden gevonden voor het uiten van je negatieve gevoelens. En dan is het maar net waarmee je in aanraking komt. De één verdrinkt zijn spanningen in de alcohol of gebruikt drugs en de ander gaat proletarisch winkelen of voert ander kattenkwaad uit en weer een ander zoekt het

in een gokkast. Wat je ook doet, negatieve gevoelens moeten als het ware verdoofd worden. Tot men het niet meer in de hand heeft. De spanningen worden groter en er moet méér worden gedaan om aan die toenemende spanningen te ontkomen. Jongeren op school gaan spijbelen en mensen met een baan melden zich een dagje (of langer) ziek en spoeden zich massaal naar de gokkasten. Tot de laatste cent is uitgegeven.

Is het echt zo erg? Nee, het is nog veel erger. Voorzichtige schattingen geven een schokkend beeld van de omvang van het gokprobleem in Nederland: 140.000 dwangmatige gokkers waarvan er zo'n 20.000 echt aan het gokken 'verslaafd' zijn. Dat is gelijk aan het aantal drugsverslaafden in Nederland. Johan is een van die duizenden en zijn verhaal kan door al die duizenden worden naverteld.

Johan's verhaal

„Ik weet niet meer precies hoe het begonnen is. Ik vond het in het begin geloof ik gewoon leuk. Had toen weinig vrienden en verveelde me gauw. Nou, met die gokkast ging dat heel leuk. Al die lampjes en ratelende geluiden vond ik best spannend. Bovendien hoefde ik dan ook niet na te denken. Het was een leuke afleiding. Zo leuk, dat ik op een gegeven moment m'n zakgeld van een hele maand in een avondje in die kast gooide. Dat vond ik niet erg, want dat geld zou ik vanzelf wel weer terug verdienen. Maar dat viel eigenlijk een

Begeleiding mogelijk

Het Buro voor Gokproblemen, onderdeel van het Buro Slachtofferhulp te Rotterdam, helpt 'gokverslaafden' om van hun verslaving af te komen. Daarvoor worden er eenmaal per week groepsbijeenkomsten gehouden. Tijdens deze bijeenkomsten kunnen de gokkers (voor de relatie van de gokker bestaat er ook nog een zogenaamde partner-groep) met elkaar praten over de problemen die zij hebben en zoeken zij, onder begeleiding, gezamenlijk naar wegen om iets aan hun problemen te doen. Wanneer de problematiek van dien aard is dat het bijwonen van de groepsbijeenkomsten alleen niet voldoende is, kan er op verzoek individuele begeleiding worden gegeven. Voor meer informatie kun je tijdens kantooruren bellen met 010-4360144. (FP)

beetje tegen. Ik won wel eens wat, maar nooit zoveel dat ik m'n verloren geld weer terug had. Dus begon ik hier en daar wat geld te lenen, van vrienden uit de goktent en van m'n ouders. Had eigenlijk altijd wel een smoesje om aan geld te komen.

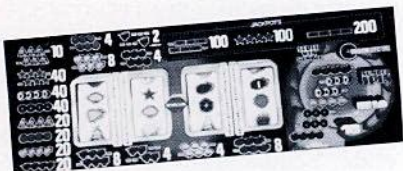
Later ging ik op kamers wonen om te kunnen studeren. Nu kon ik al moeilijk contact maken, maar in die nieuwe stad ging het helemaal niet. Ook met mijn studie wilde het niet erg vlotten. Daardoor begon ik me lullig te voelen en opeens verdween m'n hele studiebeurs van één maand in die kast. Ik dacht toen al wel dat het te gek werd, maar ja, ik moest dat geld natuurlijk terug verdienen. En toen begon de ellende pas goed. Had op een gegeven moment een huurachterstand, schulden voor gas en licht en de telefoon. Ik durfde niet om hulp te vragen. Dat doe je toch niet als je net 22 bent! Ik kon mezelf wel voor m'n kop slaan, maar wat moest ik dan? Ben toen eerst naar een bank gegaan, waar ik f 5.000,- kon lenen. In twee weken er door gejaagd.

Toen weer naar een andere bank gegaan en ook weer f 5.000,- geleend. En daarmee ben ik toen naar het casino gegaan, om een grote slag te slaan. Alleen bleef die slag uit. In drie uur tijd blut en f 10.000,- schuld. Via een postorder bedrijf allerlei dingen gekocht om weer door te verkopen. Dat ging heel goed en verdiende er lekker mee. Maar toen kwamen de aanmaningen en mensen aan de deur die nog geld van me kregen. Ik dacht dat ik gek werd. Ben toen spulletjes gaan jatten en geld van mijn ouders, God wat heb ik die mensen een verdriet gedaan.

Maar ja, toen besefte ik dat nog niet en niks hielp. Van m'n volgende studiebeurs weer naar het casino gegaan, zodat ik in één klap m'n schulden zou kunnen betalen. Niks klap, totaal f 20.000,-

schuld. Ik zag geen uitweg meer... behalve het raam. In wanhoop het crisiscentrum gebeld, die me doorverwezen naar een Zelfhulpgroep voor Anonieme Gokkers in Rotterdam. Daar loop ik nu een jaar. Na een aantal gesprekken aan een gespreksgroep mee gaan doen en voel me daar nu heel goed bij. Ik durf nu eigenlijk eens over m'n problemen te praten en heb ontdekt dat ik niet de enige ben die problemen heeft. Dat ik daarvoor drie jaren heb moeten gokken om daarachter te komen vind ik eigenlijk afschuwelijk, maar het is niet anders.

Ik geloof niet dat ik op dit moment helemaal vrij ben van de dwang om te gaan gokken, maar door de gespreksgroep en de individuele begeleiding die ik krijg, heb ik in ieder geval de kans om weer een normaal leven te gaan leiden. Had ik dat maar eerder gedaan."

Total-loss

Tot zover het verhaal van Johan. Er zijn nog ergere verhalen. Mensen die hun huis, vrouw en kinderen hebben 'vergokt' of schulden hebben die in de tonnen lopen. Mensen die zich pas realiseren wat er is gebeurd wanneer er niks en niemand meer is en zich onttrekkend

In de serie 'Zorgen voor jezelf' verscheen, net voor het uitkomen van dit nummer, een deeltje over gokverslaving 'Nu moet het lukken'. In dit boekje geeft de psycholoog Henk Hermans adviezen om van een gokverslaving af te komen. Bovenstaande illustratie, van Jo Alting, is afkomstig uit deze uitgave (Boom, Meppel f 18.90). In een volgend EGO-nummer volgt een bespreking van dit boekje. (Red.)

en total-loss aanmelden voor hulp. Mensen die niet wilden toegeven dat ze eenzaam waren, ongelukkig, een slechte relatie hadden of andere problemen. Daar uit schaamtegevoel, of om andere redenen niet over durfden praten. En ook zijn er mensen die zich er helemaal niet bewust van waren dat ze problemen hadden.

Sommigen durven dat wel en melden zich al vrij snel aan voor hulp. Zoals Peter, 16 jaar en van school getrapt. Hij is gewoon uit verveling gaan gokken en dat is een beetje uit de hand gelopen. Hij heeft een schuld van f 300,-. Dat lijkt zo op het eerste gezicht heel erg weinig, maar is voor hem een kolossaal bedrag. Maar dat bedrag valt nog wel recht te zetten. In dat opzicht heeft Peter geluk en is hij zo wijs geweest om toe te geven dat het eigenlijk niet zo lekker ging in z'n leven.

Verbieden

Vaak doet zich dan de vraag voor of die gokkasten dan niet verboden zouden moeten worden. Verbieden zal niet veel helpen. Bovendien zal daardoor het aantal illegale gokgelegenheden alleen maar toenemen en is er helemaal geen zicht meer op het gokprobleem. Verbieden heeft geen enkele zin. Dat zie je aan de drugsverslaafden en aan de mensen die toch met een borrel op achter het stuur kruipen. Trouwens, een gokje wagen kan ook heel leuk zijn, maar dan moet je het wel in de hand kunnen houden, net zoals met drank. Wanneer je dan toch eens voor een gokkast staat is het goed om je te realiseren dat:

- er in Nederland 150.000 gokkasten staan en er 550 gokhallen zijn,
- van elke gulden die je in een kast stopt er sowieso 40 cent zijn weggegooid,
- de groep 'gokverslaafden' al groter is dan het aantal drugsverslaafden,
- sommige gokkers meer dan 8 uur per dag in een gokhal doorbrengen en soms meerdere dagen per week,
- wanneer je nerveus begint te worden van zo'n kast je er beter direkt mee kunt stoppen en wanneer dat niet lukt je hulp kunt inroepen.

Niet erkend

Het trieste van de zaak is ook dat de 'gokverslaving' eigenlijk niet wordt erkend door de overheid en hulpverlenersinstanties. Is er voor verschillende verslavingsprojecten een miljoenen-

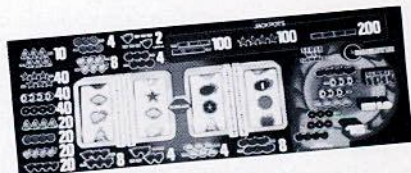
Ook hulp via de BIH's

Naast zelfhulpgroepen in de burgermaatschappij is er ook in de krijgsmacht met betrekking tot 'gokverslaving' gespecialiseerde hulpverlening mogelijk. De Sectie Individuele Hulpverlening biedt militairen (van de landmacht) die met gokproblemen kampen via de BIH's individuele- of groepsbegeleiding aan.

Militairen van de KL, die zich herkennen in de in dit artikel weergegeven problematiek en er vanaf willen komen, kunnen het best in eerste instantie contact opnemen met één van de hulpverleners op hun onderdeel/kazerne (arts, geestelijk verzorger of maatschappelijk werker). Indien een verdere begeleiding wordt gewenst zal door de betreffende hulpverlener naar één van de BIH's worden doorverwezen. (Red.)

stroom aan subsidies beschikbaar en zijn er diverse opvangmogelijkheden, voor de 'gokverslaafde' is er nog niets geregeld en zit de subsidiekraan tot nu toe potdicht. De hulpverlening die er bestaat wordt gedaan door professionele vrijwilligers.

Overigens is er in Nederland maar één professionele instantie die op dit mo-

ment zich het lot van de gokverslaafde heeft aangetrokken. Dat is het Bureau Slachtofferhulp te Rotterdam, die een project heeft voor Anonieme Gokkers. Terwijl het aantal 'gokverslaafden' toeneemt stimuleert de overheid drifftig de oprichting van casino's, vooral omdat een aanzienlijk percentage van de winst die casino's maken in de staatskas verdwijnt. En zo maakt het regeringsbeleid slachtoffers in de meest elendige zin. In dat opzicht is de drugs- of alcoholverslaafde een stuk 'beter' af. De 'gokverslaafde' blijft, zolang deze problematiek niet serieus wordt genomen, een schreeuwende in de woestijn. Hellup.

Freek Pol

Opmerkelijke uitspraak krijgsraad

Staatssekretaris nu aan zet

De krijgsraad te Arnhem sprak 7 december jl. een onverwacht vonnis uit. Op die dag werd namelijk de 27-jarige ex-militair Mahesh Sewgobind weliswaar schuldig verklaard aan het niet opvolgen van dienstbevelen (om aan oefeningen deel te nemen), maar werd hem geen straf opgelegd. Met „de krijgsmacht heeft bij herhaling gefaald met het verstrekken van het juiste voedsel” en „het is evident dat u gehandeld hebt vanuit uw geloofsovertuiging” onderbouwde de president van de krijgsraad, mr. P. Feith, deze opmerkelijke uitspraak.

Mahesh Sewgobind woonde tot z'n 19e in Suriname en kwam naar Nederland om werktuigbouwkunde te gaan studeren in Eindhoven. Hij werd begin september '87 opgeroepen in militaire dienst toen hij zijn studie onderbrak. EGO publiceerde in het septembernummer van '88 een vraaggesprek met Mahesh over het Hindoeïsme en zijn beleving daarvan.

Reeds voor z'n opkomst informeerde Mahesh bij Dienstplichtzaken in Kerkrade naar de mogelijkheden van aangepast eten voor hindoes. Zijn godsdienst verbiedt hem het eten van zowel rund- als varkensvlees; ook is hem niet toegestaan voedsel dat bereid is met vetten van of bouillon getrokken uit vlees van deze dieren te nuttigen. Dat moest geen enkel probleem opleveren, zo werd hem verteld, want er was immers al sinds 1981 een 'Regeling faciliteiten voor joodse, moslim en hindoe militairen'.

Opleidingsperiode

Welgemoed meldde Mahesh zich dan ook op de dag van opkomst in Oirschot bij de 12e Ava. Wat hem al terstond op deze eerste dag bevreemde was dat hij zich bij de keuken moest melden met een mutatiebriefje van de arts: 'Mag geen varkens- en rundvlees hebben, of bouillon van dergelijk vlees'.

Al direkt wees de praktijk heel anders uit als 'Kerkrade' hem had voorgespiegeld. Na drie dagen hield hij het kazerne-eten voor gezien en maakte gebruik van de avondpermissie-mogelijkheden om thuis z'n eigen potje te gaan koken. Daarvoor fietste hij dagelijks zo'n kleine dertig kilometer. Tijdens de oefeningen, gedurende de eerste vier maanden, waarbij hij was aangewezen op rijksvoeding, was het steeds mis met zijn eten. Op 6 december 1987 deed hij officieel beklag bij de kazernekommandant over het feit dat hem met name tijdens bivakken steeds aangepast eten werd onthouden.

Paraat

In januari 1988, Mahesh was net paraat geworden, moest hij voor tien dagen op oefening Duitsland. Tevoren was er uitgebreid overleg over het eten geweest

en, wat hij op grond van de opgedane ervaringen nauwelijks voor mogelijk had gehouden, alles was „prima geregeld, elke dag waren er mogelijkheden om te eten”. Daarna ging het aan de lopende band fout. Een aantal voorbeelden. Tijdens een ééndaagse oefening ontving hij een lunchpakket met ham en kaas bij elkaar in één plastic zak. Tijdens de sitewacht in Havelte kookte Mahesh op een meegebracht gastoestelletje zijn eigen potje. De speciaal voor hem klaargemaakte kip was, ook volgens zijn opper, niet te eten. Tijdens een, in maart 1988 gehouden, oefening in Oldebroek kreeg hij tuinbonen met stukjes spek erin. Voor Mahesh was dit laatste voorval de druppel die de emmer deed overlopen.

Zijn vertrouwen in de leiding, om er zorg voor te dragen dat hij aangepast eten kon krijgen, was totaal weg en hij

besloot niet meer aan oefeningen deel te nemen. Op 19 en 26 april weigert hij dan ook mee te gaan. Beide keren wordt er door de Kmar proces verbaal opge maakt. Op 24 mei 1988 moet zijn onderdeel opnieuw op oefening Duitsland. Zijn kommandant vertelt Mahesh voor de oefening dat hij er alles aan heeft gedaan om te zorgen dat het goed zal zijn geregeld. Voor Mahesh is er echter, de maanden ervoor, al té veel misgegaan om zijn kommandant, op dit punt, nog te kunnen geloven. Hij weigert mee te gaan en wordt in voorlopig arrest geplaatst bij de Kmar in Oirschot. Na twee dagen grijpt de rechter in en schorst het voorlopig arrest 'onder voorwaarde'.

Lozen

Deze voorwaarde hield in dat Mahesh zich onder behandeling van de Sektie Individuele Hulpverlening (SIH) te Utrecht zou stellen.

De auditeur-militair, mr. A. Speyers, licht tijdens de zitting deze keuze voor de SIH nog eens toe: „het is geen psychisch probleem – psychische problemen horen thuis bij de psychiater – maar het is een sociaal probleem, dus was de SIH de aangewezen instantie”. Bij de SIH weigerde Mahesh akkoord te gaan zich buitengewoon dienstplichtig te laten stellen. Ook een aanbod voor een overplaatsing in een niet-parate functie wees hij van de hand. Na de gesprekken bij de SIH – in de tussentijd zat Mahesh thuis – kreeg hij op 17 augustus '88 een telegram waarin hij werd gelast onmiddellijk terug te keren naar zijn onderdeel.

Terug op de kazerne

De president vraagt Mahesh tijdens de zitting fijntjes: „Toen u terugkeerde op uw onderdeel is er toen gesproken over een oplossing?” „Nee”, antwoordt Mahesh, „alleen of ik mee zou gaan wanneer ik op oefening moet”. Die volgende oefening diende zich al vrij snel aan. Op 5 september 1988 weigerde hij op

Mahesh krijgt een vegetarisch hapje voor het gebouw van de krijgsraad

Foto: Tijlbrink van Egten

nieuw, nu betrof dat de grote oefening in Duitsland 'Free Lion': „er kon geen garantie worden gegeven dat ik aangepaste voeding zou krijgen“. Wederom wordt hij in voorlopig arrest geplaatst bij de Kmar in Oirschot en aansluitend twee dagen in Nieuwersluis. Mahesh is murw: een jaar lang is hij nu al in militaire dienst bezig achter z'n eten aan te rennen. Wanneer hij wordt voorgeleid voor de auditeur-militair maakt hij kenbaar nu wel buitengewoon dienstplichtig te willen worden verklaard.

De psychiater in Nieuwersluis ziet echter geen enkele reden om Mahesh BD te stellen. Ook de SIH, die hem notabene in eerste instantie ervan had geprobeerd te overtuigen dat een BD-stelling wellicht toch wel een mogelijkheid was om uit de gerezen problemen te komen, verklaart nu dat er geen gronden zijn voor een buitengewone dienstplichtstelling. Mahesh wordt desondanks uit voorlopig arrest ontslagen in afwachting van een krijgsraadzaak.

Krijgsraadzitting

Tijdens de krijgsraadzitting, op 7 december '88, leest de president mr. P. Feith – met een overvolle publieke tribune als auditorium – de, inmiddels afgezwaaide, Mahesh de tenlastelegging voor: „Op 24-5-'88 en 5-9-'88 geweigerd mee te doen aan oefeningen van zijn onderdeel“.

Vervolgens loopt hij, op een bijna plezierige wijze, met Mahesh de hele zaak nog eens langs.

Tenslotte memoreert de president de goede dienstprestaties van de beklagde en meldt dat deze nooit eerder met justitie in aanraking is geweest. Dan is het woord aan de auditeur-militair.

Deze begint zijn requisitoir met het betuigen van respect voor de overtuiging van Mahesh en het onderkennen van zijn serieuze bedoelingen. Ook vindt hij „dat zulke zaken geregeld dienen te zijn“. „De krijgsmacht“, zo vervolgt hij, „behoort een afspiegeling te zijn van de maatschappij, de gehele maatschappij behoort er deel van uit te maken. Om dat mogelijk te maken dienen er de nodige maatregelen te worden genomen. Veel is mogelijk, niet alles. De organisatie en betrokkene dienen dit kader te respecteren.“

Het lijkt de auditeur-militair een goede zaak wanneer de pandit (de geestelijke verzorger voor hindoes) zijn intrede in de Nederlandse krijgsmacht zou doen: „Bij de joodse militairen doen zich, door de aanwezigheid van rabbijnen, nagenoeg geen problemen voor met betrekking tot het eten.“ Vervolgens verwijt hij Mahesh de organisatie niet de kans te hebben gegeven de zaken wel goed te regelen. „Het recht in eigen hand nemen is een verwijtbaar gedrag.“ Op grond van dit laatste eist hij twee weken voorwaardelijk met een proeftijd van twee jaar en vijfhonderd gulden boete of tien dagen hechtenis.

De soldatenvakbond VVDM bracht ter ondersteuning van de bezwaren van Mahesh Sewgobind bovenstaande button uit.

Vonnis

De verdediger van Mahesh, mr. H. Peters, is het daar volstrekt mee oneens. Hij beklemtoont dat zijn cliënt alles heeft gedaan om zijn problemen onder de aandacht van de organisatie te brengen. „Hij is overal geweest: bij zijn batterijkommandant, de kazernekommandant tot en met de afdeling Personeelszorg in Den Haag toe.“ Er zijn veel fouten gemaakt door de organisatie, dat wordt door iedereen toegegeven, stelt Peters. „Mijn cliënt is slachtoffer van niet goed geregelde zaken.“ Om zijn beoogte te beëindigen met: „Vrijheid van godsdienst behoort ook de garantie in te houden die godsdienst praktisch te kunnen uitoefenen. Dus zorgen voor aangepaste voeding.“

In de uitspraak van het Hof stelde de president van de krijgsraad: „De krijgsmacht heeft bij herhaling gefaald met het verstrekken van het juiste voedsel. Het is terecht dat u vooraf garanties vraagt en dat met uw problematiek rekening wordt gehouden door defensie. Gelet op het goed gaan tijdens de eerste oefening-Duitsland in januari en de toezegging door uw kommandant dat het weer zo geregeld zou worden had u mee moeten gaan.“

Hij was dan ook de mening toegedaan dat Mahesh zich ten onrechte beriep op overmacht, maar „het is evident dat u gehandeld hebt vanuit uw geloofsovertuiging. U hebt geen straf verdiend. U was bereid om de gevolgen te dragen en dat is moedig.“

De president achtte het tenlastegelegde wettig en overtuigend bewezen, sprak het schuldig uit, echter zonder toepassing van straf.

Staatssekretaris

Het is diep-treurig dat er zich nog, in deze tijd, 'een zaak Sewgobind' kan voordoen. Defensie is dan ook verplicht zich de harde woorden van de president van de krijgsraad („de krijgsmacht heeft bij herhaling gefaald“) ernstig aan te trekken. Zoveel is wel duidelijk geworden dat er het een en ander moet worden gedaan om, naar de toekomst toe, herhaling te voorkomen. Aan zet is nu de staatssekretaris.

Heel concreet wordt aan het volgende gedacht.

In de eerste plaats betreft dat het met voortvarendheid invoeren van geestelijke verzorgers voor hindoe- en moslim-militairen. Een zaak waar met ons velen in het verleden reeds op hebben aangedrongen, maar die steeds opnieuw wordt uitgesteld. Zeker met betrekking tot de invoering van de pandit moet de zaak snel beklonken kunnen worden.

De Stichting Ganesh vertegenwoordigt immers meer dan 95% van alle in Nederland wonende hindoes (Voor de invoering van GV'ers voor moslims ligt het wat lastiger door het nog ontbreken bij die groepering van een overkoepelende instantie met een breed draagvlak).

In de tweede plaats werkt de 'Regeling faciliteiten voor joodse, moslim en hindoe militairen' in de praktijk (zeker tijdens oefeningen) toch niet zo goed als altijd wordt beweerd. Tijdens oefeningen kan de, ook reeds door vele anderen bepleite, invoering van een zogenaamd zesde (vegetarisch) gevechtsrantsoen al een belangrijke bijdrage leveren ter voorkoming van nieuwe problemen. Zoiets moet toch met één pen-nestreek te regelen zijn!

Tenslotte mag van de staatssekretaris worden verwacht dat hij iets zal weten te doen aan de vernederende doktersmutaties, die militairen nog steeds krijgen wanneer ze op levensbeschouwelijk/godsdienstige of principiële gronden weigeren (bepaalde soorten) vlees te eten. Zoiets lijkt een kwestie die met regelgeving zo is op te lossen.

Enkel en alleen wanneer de krijgsraadzaak van Mahesh Sewgobind, hoe beschamend ook, een politieke vertaling krijgt in de vorm van een aantal beleidsmaatregelen die de kans op herhaling aanzienlijk zullen verminderen, kan deze 'affaire' ook nog zijn gunstige kant hebben.

Het blijft evenwel steeds slikken wanneer heel normale verlangens bij voortduring pas in de krijgsmacht gestalte kunnen krijgen nadat iets volstrekt uit de hand is gelopen. Om zaken als de vrijheid van haardracht, de vrijheid van meningsuiting en de vrijheid van vereniging en vergadering hebben, in het recente verleden, mensen hun nek uitgestoken met alle gevolgen van dien. Voor het recht om dat voedsel te kunnen nuttigen dat in overeenstemming is met zijn geloofsovertuiging stak Mahesh Sewgobind zijn nek uit. Terecht dat de president van de krijgsraad op deze handelwijze de woorden 'dat is moedig' van toepassing achtte.

Wim Heij

Kort voor het ter perse gaan van dit nummer ontvingen wij het bericht dat zowel de auditeur-militair als Mahesh tegen het vonnis hoger beroep hebben aangetekend. Dit houdt in dat de 'zaak Sewgobind' een vervolg zal krijgen voor het Hoog Militair Gerechtshof (HMG).

Roy Orbison

Het grootste verlies voor de popmuziek in 1988

'Als men Roy Orbison na zijn dood opensnijdt, en achter zijn ribben graait, heeft men volgens mij veel kans daar een perfect gefiguurzaagd roze hart aan te treffen. Niet de gebruikelijke bloederige klomp dus, maar veeleer het meesterstukje van een gevoelig banketbakker, kunstig gegarneerd met slagroom.'

Zo begon een artikel in het Vlaamse magazine Humo van de eerste week van december. Nog in diezelfde week, op 7 december, overleed Roy Orbison daadwerkelijk. Zo'n perfecte timing zal men in de poprubriek van EGO niet vaak aantreffen, maar toch is het goed om stil te staan bij de dood van de grootste trieste-liedjes zanger die de popgeschiedenis heeft voortgebracht.

The Big O, zoals zijn fans hem plegen te noemen, werd in 1936 geboren in West-Texas. Na een jeugd vol muziek, komt hij in het midden van de jaren vijftig terecht in Memphis, Tennessee, alwaar het vermaarde Sun-label resideert. Tezamen met mannen als Elvis Presley, Jerry Lee Lewis, Carl Perkins en Johnny Cash is Roy Orbison daar een van de grondleggers van de rockabilly, de muziekvorm die is ontstaan uit de smelting van de zwarte blues en de blanke country and western. In 1956 scoort hij z'n eerste hitje, 'Ooby dooby', maar verder succes brengen de vijftiger jaren hem niet. Daarop besluit hij naar Nashville te gaan en onder leiding van platenbaas Fred Foster begint Roy's glansperiode.

De jaren zestig

Met zijn overstap van het Sun-label naar Fred Foster's Monumentlabel, verandert ook de muziek van Roy. Niet langer rock 'n roll songs, maar melancholische, dramatische ballads, waarin hij zingt over eenzaamheid, schuldgevoe-

lens, liefdesverdriet en al het andere wat deze 'loner' bezighoudt. Zijn eerste grote hit is 'Only the lonely' en met name in de beginjaren zestig (tot 1966) volgen er nog vele, waaronder 'It's over', 'Crying', 'In dreams' en 'Lana'. Allemaal pathetisch gezongen, vol zelfmedelijden. Zijn sombere imago wordt nog eens versterkt door zijn uiterlijk; tijdens live-optredens niet bewegend, immer met een zwarte zonnebril op, gestoken in zwarte kledij en de zwarte kuif vol met brylcreem. Eind 1964 scoort Roy Orbison zijn grootste en enige nummer 1 hit in Nederland, 'Pretty woman'. Inderdaad zijn mooiste song, nu eens niet een ballad, maar een up-tempo rock-song, in de jaren tachtig gecoverd door o.a. bands als Van Halen en Claw boys claw. In die tijd is hij de populairste zanger in de popmuziek. Zo speelt op een Engelse toer in 1963 het Liverpoolse bandje de Beatles in zijn voorprogramma.

Triest

Niet alleen zijn songs bevatten niet veel anders dan het grootst mogelijke leed, ook in zijn persoonlijke leven heeft Orbison de nodige tegenslagen gehad. In 1966 kwam zijn vrouw Claudette om bij een motorongeluk (zij was jaren eerder reeds door hem bezongen, 'I'll squeeze you to death, Claudette', een song bekend geworden in de versie van de Everly Brothers) en ruim twee jaar daarna kwamen twee van zijn drie kinderen om tijdens een brand. Deze tragische gebeurtenissen maken samen met zijn trieste liedjes dat zijn imago voor jaren vaststaat. Dat hij niet aan eenzaamheid gestorven is, maar 'gewoon' aan een hartinfarct, maakt niets uit, evenals zijn reeds twintig jaar durend huwelijk met zijn manager Barbara doet niets aan het feit af dat iedereen hem blijft zien als de eenzame 'loner' die met zijn sentimentele stem trieste liedjes ten gehore brengt.

TV-concert

Noemde Elvis Presley himself hem ooit zijn favoriete zanger, ook in latere tijden heeft het Roy Orbison niet ontbroken aan beroemde muzikanten die hem als voorbeeld hadden. De jaren tachtig hebben hun eigen Orbison in de persoon van Chris Isaak. Qua uiterlijk op Elvis lijkend, maar qua stem en thematiek de enige wettige erfgenaam van de Big O. In september 1987 gaf Roy Orbison een comeback concert, nadat het voor het platenkopend publiek lange tijd stil was geweest. Acte-de-présance in dit speciaal als TV registratie bedoelde optreden gaven onder andere Bruce Springsteen, Jackson Brown, Tom Waits, Elvis Costello en Jennifer Warnes. De een was nog meer vereerd om met z'n grote voorbeeld op het podium te mogen staan dan de ander.

The traveling Wilburys

Op het moment van overlijden staat Roy Orbison met de gelegenheidsformatie The traveling Wilburys in de hitparade, met de single 'Handle with care'. Hierin neemt Roy de karakteristieke woorden 'I'm so tired of being lonely, I still have some love to give, won't you show me that you really care' voor z'n rekening. The traveling Wilburys is een supergroep, naast Roy Orbison bestaand uit Tom Petty, Bob Dylan, George Harrison en Jeff Lynne. De heren zijn samen goed voor tientallen nummer 1 hits en weet ik hoeveel elpees en maakten samen een elpee, heel optimistisch 'The traveling Wilburys volume 1', geheten.

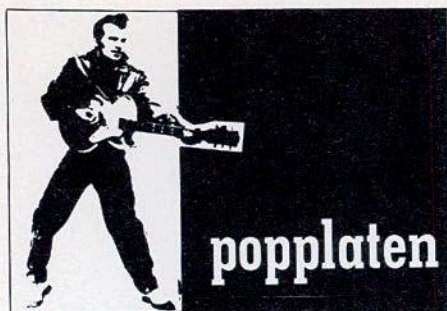
Ook stond voor februari 1989 zijn eerste solo-elpee sinds jaren gepland, 'Mystery girl' geheten. Naar verluid is het album van een ongekend vrolijke toonzetting en klonk zijn stem nog even goddelijk als vroeger.

Of de release wordt doorgezet nu de zanger op 52-jarige leeftijd is overleden is nog onbekend. Wat wel zeker is, is dat zijn muziek hem heeft overleefd, maar dat zou ook gebeurd zijn als Roy Orbison pas over 30 jaar gestorven zou zijn.

Evert van Dijk

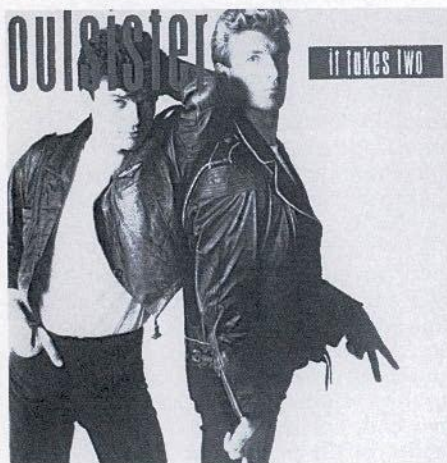

The traveling Wilburys

Soulsister-It takes two Won ton ton-Home

In Nederland worden we niet echt overspoeld met popmuziek, afkomstig van onze zuiderburen. Toch was 1988 aldaar het jaar van de new beat, een aan acid verwante stroming, die alle dansvloeren zou doen volstromen. Maar zolang de deskundigen het er nog niet over eens zijn of deze trend ook daadwerkelijk als muziek valt te bestempelen, houden wij het bij ietwat traditionelere vormen van geluid maken.

Zo is daar bijvoorbeeld het Belgische duo Soulsister. Bij ons bekend van het niet originele, want overduidelijk op het Motown-jarenzestig-geluid gebaseerde hitje 'The way to your heart' en het twee jaar oude 'Like a mountain', een verrukkelijke 15 hit. De beide heren, Jan Leyers en Paul Michels worden geassocieerd als de Hall & Oates van de lage landen, maar mits er een kwaliteitscorrectie wordt uitgevoerd in verhouding met het aantal inwoners (zo'n 1:10), lijkt me dat een te boude bewering. Toch is 'It takes two' geen slechte plaat. Soulsister weet hoe het goed in het gehoor liggende popmuziek moet maken, al is dat zoals zovaak, beslist geen garantie dat de plaat over een half jaar nog het beluisteren waard is. Maar tegen die tijd wil ik 'Sweet love', het reeds eerder genoemde 'Like a mountain' en 'Downtown' nog wel eens weer horen.

Ze begonnen in 1982 onder de naam Chow-chow, gooiden drie jaar later het bijltje er bij neer na uitblijvend succes en kwamen in 1986 weer bij elkaar, maar dan onder de naam Won ton ton. Pas als zangeres Bea van der Maat lan-

delijke bekendheid geniet als medepresentatrice van het populaire TV-programma Bingo (samen met Bart Peeters) breekt de band door met het wonder-schone 'I lie and I cheat'. Dit wordt een van de grootste Belgische hits in Nederland en dat is terecht. Op de debuut-elpee 'Home' staat nog zo'n kippevelbezorgende ballad, het eveneens op single verschenen 'Can I come near you'. Op 'Along the riverside' na zijn de overige songs absolute niet-ballads. Maar ook deze dansbare werkjes, met als hoogtepunten 'Hey Marlina', 'Maybe tomorrow' en 'Feel', maken dat we kunnen spreken van een geslaagd debuut.

Enya-Watermerk

De opvallende stroom goede popmuziek uit Ierland werd dit jaar nog maar weer eens bevestigd door de zangeres Eithé Ni Bhraonain, die onder haar fonetische naam Enya een van de laatste nummer 1 hits van 1988 scoorde met de single 'Orinoco flow'. Hoe toevallig succes kan zijn, wordt door dit nummer bevestigd; het naar de opnamestudio's genoemde 'Orinoco flow' verscheen eigenlijk als opvullertje op de elpee, werd onder druk van de platenmij op single uitgebracht en werd prompt een hit in heel Europa. De andere tien nummers op Enya's tweede elpee 'Watermerk' zijn van een geheel ander gehalte dan deze meezinger. In nummers als 'Cursum perficio', 'Na laetha geal m'óige' en 'Storms in Africa' geeft Enya blijk van haar voorliefde voor atmosferische klanken, klassiek vormgegeven door de keyboards, waarover ze haar veelal on-

begrijpelijke teksten (in Iers?) zingt. De plaat ademt een zeer rustige sfeer uit, is orchestraal opgezet en alleen een tegenvaller voor degenen die een elpee verwachten met nog een aantal 'Orinoco flow's' erop.

Folkways: a vision shared

Leadbelly (geboren als Huddie Ledbetter, 1885-1949) behoort tot een van de eerste plaatmakende zwarte artiesten. Bijgenaamd 'the king of the twelve strings' heeft hij een grote invloed op de blanke folkmuziek jaren later.

Woody Guthrie (1912-1967) is een van de meest invloedrijke folkzangers allertijden (vraag maar aan Bob Dylan). Hij was niet alleen protestzanger, ook vaderlandsliefde stond bij hem hoog in het vaandel.

Beide artiesten namen hun meeste platen op voor het Folkways-label. The Smithsonian Institution in Washington (beroemd om zijn foto-archieven van de Indianencultuur) heeft zich tot doel gesteld historische muziekopnamen en -archieven op te kopen om zodoende waardevolle Amerikaanse cultuur voor het nageslacht te behouden. Omdat de financiële middelen hiervoor veelal ontbreken, is een aantal artiesten gevraagd een bijdrage te leveren in de vorm van een gecoverd eerbetoon om zodoende de Folkways- en Woody Guthrie archieven aan te kopen. Het resultaat daarvan 'Folkways: a vision shared' kan zéér geslaagd worden genoemd en past precies in deze tijd van

hernieuwde belangstelling voor folkmuziek. Met name kant 1 behoort tot het mooiste wat in het afgelopen jaar op vinyl is verschenen. Daarop horen we o.a. Bob Dylan, Bruce Springsteen, John Mellencamp, U2 (hun versie van Guthrie's 'Jesus Christ' is het onbetwiste hoogtepunt van de plaat) en de verrassende combinatie van Fishbone en Little Richard. Op de andere kant, valt met name ex-Beach boy Brian Wilson op met Leadbelly's 'Goodnight Irene' en de afsluiter 'This land is your land', uitgevoerd door Woody's persoonlijke vriend Pete Seeger. Luister naar deze plaat en ontdek hoe mooi folkmuziek kan zijn.

Evert van Dijk

Nederlanders maakten boek over Russische ruimtevaart

Twee Nederlandse 'amateur'-ruimtevaartdeskundigen zijn de eerste buitenlanders die een boek hebben geschreven over de Sovjet-ruimtevaart, dat ook in het Russisch wordt uitgegeven.

De Leidse medisch-analist Bert Dubbelaar en de Amsterdamse graficus Jaap Terweij hebben dit buitengewone staaltje voor elkaar gekregen met *Het project Saljoet*. Dit boek – barstensvol informatie en rijk geïllustreerd met deels unieke foto's – geeft een overzicht over het kernstuk van het Sovjet-ruimtevaartprogramma: het werken aan een permanente menselijke aanwezigheid in de ruimte.

Sinds tientallen jaren houden beiden zich intensief bezig met de ruimtevaart: ze bezoeken congressen en tentoonstellingen, en zijn kind aan huis bij instituten voor ruimteonderzoek van vele landen in oost en west.

Jaap Terweij: „Vanaf 1961, meteen bij de start van Joeri Gagarin, was ik enthousiast voor de ruimtevaart. Ik vond het schitterend dat een jongen van 28 jaar als eerste mens de ruimte in ging – ikzelf was pas 16 en in mijn ogen was hij ook gewoon een jonge knul. Toen begon ik alles erover te lezen wat ik kon krijgen. Boekhandel Pegasus in Amsterdam was in die tijd de enige plek waar je boeken en tijdschriften uit de Sovjet-Unie kon krijgen.

Na mijn eerste speurtochten begon ik te merken dat er clubjes waren, een daarvan was de JWR (Jongeren Werkgroep Ruimtevaart). Sinds 1963 was ik erbij. Wij hadden een bloeiende Sovjet-afdeling, iedereen noemde ons een 'Russische vereniging'.

Bert Dubbelaar: „Voor mij begon het in 1968, in de periode dat de Sojoez- en Apollo-programma's opnieuw werden gestart. In het kader van de kinderboekenweek kon je toen plakboeken samenstellen, en het mijne moest over ruimtevaart gaan. Dus ging ik op jacht naar alles wat ik daarover kon vinden. Over de Amerikanen was er toen heel veel materiaal, maar over de Russen was dat veel moeilijker; je moest erop uit om te zoeken. Je ging naar boekwinkels, bibliotheken, de Sovjet-ambassade, die gaven het adres van de JWR, waar Jaap de specialist voor de Russische ruimtevaart was.”

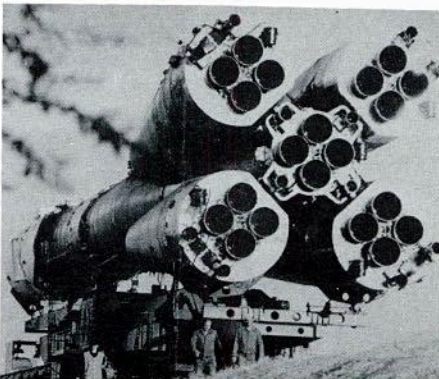
In de Sovjet-Unie

Beiden zijn ettelijke keren in de Sovjet-Unie geweest, waar ze het niet altijd even makkelijk hadden om hun honger te stillen naar meer informatie, meer bezienswaardigheden, meer contacten.

Jaap Terweij: „In 1973 ben ik voor het eerst naar de Sovjet-Unie geweest, met-

een al met de auto, naar een ruimtevaartcongres in Bakoe, samen met een vriend uit de JWR. Toen hebben we de eerste contacten gelegd met ruimtevaartverenigingen in de Sovjet-Unie: professoren, directeuren van instituten en een grote groep studenten. Vele van mijn contacten uit die tijd zijn verder gegaan in de ruimtevaart, zitten nu op allerlei onderzoekscentra in de Sovjet-Unie, de DDR, Tjechoslovakije. Daardoor krijg ik nu informatie uit eerste hand, wordt het makkelijker om nieuwe contacten te leggen.

In de Sovjet-Unie heb je het probleem dat je speciale visa moet regelen voor elk bezoek op meer dan vijftig kilometer buiten Moskou. In het trainingscentrum of op de raketbases zijn we nog nooit geweest. Dat is mijn grootste wens. De wetenschappelijke instituten – waar de toestellen worden ontworpen, de programma's voorbereid, de resultaten van de vluchten geanalyseerd – daar komen we intussen vrij gemakkelijk binnen. De laatste keer, februari 1988, ben ik in het vluchtleidingscentrum (TsOeP) geweest, in Kaliningrad op 40 km ten noordwesten van Moskou. Dat was tijdens het verblijf van Manarov en Titov in het ruimtestation MIR. Terwijl ik op het balkon was – beneden zittingen de vluchtleiders achter hun computers – was er boordcontact met de ruimtevaar-

Sojoez draagraket op weg naar het lanceerplatform in Baikonoer (Centraal-Azië).

ders, zie je live tv-beelden uit het ruimtestation, heb je een direct vraag- en antwoordspel over de lopende experimenten. Dat contact is er iedere keer dat ze binnen de radiozone van het volgstation zijn.”

Vergelijking VS-SU

De belangstelling van de auteurs is zeker niet eenzijdig op de Russische ruimtevaart gericht.

Bert Dubbelaar: „We hebben een vergelijking gemaakt tussen de Amerikaanse en de Russische ruimtevaart, en we hebben geconstateerd dat de Russen meer ervaring hebben. Hun systeem is economisch verantwoord. Ze vragen zich voortdurend af: wat heeft de aarde aan de ruimtevaart? Dat doen de Amerikanen veel minder. Al jaren geleden hebben wij geconstateerd dat het jammer is dat ze zich zo op de Shuttle concentreren in plaats van door te gaan met Skylab.

In 1974 hebben wij van de JWR een discussie-panel over Amerikaanse en Russische ruimtevaart georganiseerd, met astronaut Rusty Schweikart en kosmonaut Vitali Sevastianov, tijdens de tentoonstelling Jeugd en Ruimtevaart in Amsterdam.

Ruimtevaarders kom je overal tegen: op Le Bourget (de tweejaarlijkse Lucht- en Ruimtevaarttentoonstelling), tijdens congressen van de IAF (Internationale Astronautische Federatie) en op andere evenementen.”

Ander besef van de aarde

Jaap Terweij: „De mooiste ontmoetingen waren tijdens het congres van de ASE (Association of Space Explorers – Vakbond van Ruimtevaarders) in Budapest, waar ik tussen 38 jongens – geen meisjes – uit 13 landen een week lang heb gezeten. Tijdens die week is er maar één dag een open persdag; de rest van de tijd wordt in interne sfeer in groepjes gesproken over het wel en wee van de ruimtevaarders: ervaringen uitwisselen, bezoeken over en weer regelen. Ze staan het vreedzame gebruik van de ruimte voor en willen middels

lezingen, tentoonstellingen en het uitgeven van boeken de ruimtevaart populariseren, omdat ruimtevaart niet alleen voor een paar rijke, geavanceerde landen nut heeft, maar voor de hele wereld. Kortom: ze willen de ruimtevaart uit de sfeer van de politiek halen en samen bouwen aan de ruimte-exploratie.

In mijn gesprekken met ruimtevaarders bleek dat er twee hoofddoelen zijn: de uitwisseling van persoonlijke ervaringen (hoe functioneren de instrumenten, hoe zijn de omstandigheden aan boord, hoe is het eten, hoe houden jullie je schoon?) en hoe kunnen we de mogelijkheden die deze techniek oplevert ten dienste stellen van de hele mensheid. Tijdens verschillende gesprekken heb ik echt het cosmopolitische denken van de kosmonauten geproefd. Ze hebben een ander besef van de aarde; vanuit de ruimte zie je geen landsgrenzen. Aardverschuivingen, oprukkende woestijnen, sneeuwstormen, enz. kennen trouwens ook geen grenzen.

Een mooi voorbeeld was de uitspraak van astronaut prins al-Saoed (die met een Amerikaans ruimteschip was meegevoerd): hij vertelde dat hij tijdens de eerste omloop slechts aandacht had voor zijn eigen land, bij de tweede omloop keek hij naar de Arabische wereld en vanaf de derde omloop zag hij alleen nog maar de hele aarde."

Boeken uitgeven in Rusland

Met boeken, brochures en tijdschriften zijn beiden al jaren in de weer – als een soort verzendboekhandelaars sturen zij aan vele ruimtevaart-enthousiastelingen materiaal toe dat zij uit b.v. de Sovjet-Unie meebrengen. Dat schijnt trouwens een boeiende markt te zijn:

Bert Dubbelaar: „De echte fanaten willen alles hebben, dat kan in willekeurig welke taal zijn. Russische boeken in het Westen, Nederlandse boeken voor Engelsen en Russen...

In 1979 bestond het JWR niet meer en zijn we met z'n tweeën voor onszelf begonnen. Er was haast geen informatie over de Russische ruimtevaart. Wij wilden graag deze leemte opvullen en daarbij hoofdzakelijk schrijven over de zin om mensen maanden boven te houden, het nut van de ruimtevaart voor de ontwikkeling van landbouw, milieuproblemen, astronomisch onderzoek, scheepvaart, visserij – niet alleen spectaculaire maanreizen, maar structureel gefundeerd ruimteonderzoek, wat o.m. inhoudt het observeren van de aarde vanuit de ruimte."

Jaap Terweij: „We hebben toen een basisopzet gemaakt, hoe zo'n boek eruit kan zien, en dat hebben we aan alle Nederlandse uitgeverijen opgestuurd die ooit ruimtevaartboeken hebben gemaakt. Ik hoefde alleen maar naar mijn eigen boekenplank te kijken. Maar het was net als bij sollicitaties: de reacties varieerden van geen antwoord tot 'we zijn al voorzien'. Eén uitgever dacht zelf dat er al genoeg op de markt was, ter-

wijl het laatst verschenen boek over de Russische ruimtevaart uit 1971 dateerde.

Tijdens een reis naar de Sovjet-Unie in oktober 1982 bracht mijn tolk ons in contact met uitgeverij Progress. Daar hadden ze meteen interesse in een manuscript. In 1984 hebben wij het Nederlandse manuscript aangeleverd. Dit werd dan gecontroleerd door drie verschillende ruimtevaartinstanties, die het op exactheid van de informatie hebben doorgenomen. Nadat in 1985 de laatste aanvullingen geleverd waren kon tot productie worden overgegaan. Tijdens de diverse gesprekken met de redactie van Progress werd besloten te streven naar uitgave van een Russische, Engelse en Nederlandse editie. De Russische en Engelse versies zijn in 1986/1987 bij Progress verschenen en reeds volledig uitverkocht. Voor de Nederlandse versie wilden wij een Nederlandse uitgeverij als coproducent vinden; maar die was niet tevreden met de nogal eenvoudige manier waarop de Russen het boek hadden geproduceerd (het is dan ook spotgoedkoop in de Sovjet-Unie). Dus kwamen we overeen er een luxere met nieuw fotomateriaal – spectaculairder en informatiever – in vier-kleurendruk van te maken.

Deze editie ziet er nu – naast de informatie – ook echt knap uit. Zodat we zelfs een goede kans lopen dat er nog vertalingen in andere westerse landen (vooral in Frankrijk en Duitsland is ruimtevaart enorm populair) zullen verschijnen."

'Naslagwerk' voor Russen

„Aanvankelijk hadden ze bij Progress nog gedacht dat zo'n boek vooral aardig

was voor het Westen. Maar de beoordelingen door de ruimtevaartdeskundigen waren zo positief dat Progress besloot de Russische editie in een oplage van ruim 40.000 exemplaren te drukken. Dit is het eerste boek over dit onderwerp geschreven door buitenlanders, dat ook in het Russisch is uitgegeven. De wetenschappelijke redacteur van de IKI (Instituut voor Ruimteonderzoek in Moskou) zei dat ons boek geschikt zou zijn 'als naslagwerk voor onze persvoorlichter omdat alle informatie over het wetenschappelijk werk in de ruimte compact aanwezig is'."

Een boek maken bij een Russische uitgever! Daar verwacht iedereen toch heel wat problemen over wat mag en wat niet.

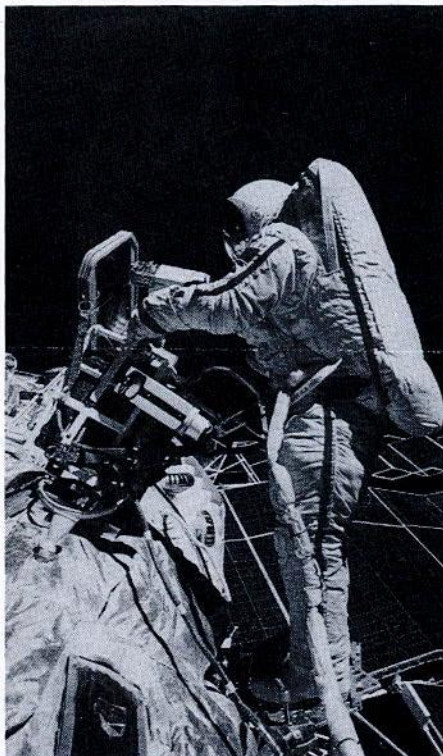
Bert Dubbelaar: „Wij wisten ook niet was ons te wachten stond. Maar behalve de beoordelingen – en de assistentie – van de deskundigen uit de instituten was er geen enkele bemoeienis met het manuscript van de kant van de uitgeverij, waar ze er toch van uitgingen dat ze veel minder over het thema wisten dan wij.

We hebben bij alle redactionele bewerkingen geen inbreuk op onze vrijheid als auteurs kunnen constateren. Niets is verbasterd of geschrapt, ook waar we over mislukkingen in het Russische ruimtevaartprogramma schreven."

Jaap Terweij: „Alle contacten met de Russen zijn gemaakt op eigen initiatief, op eigen kosten en in eigen tijd. Maar de beloning is niet mis: de auteursrechten blijven in niets achter bij wat je als schrijver in het Westen krijgt; maar de grootste beloning is het boek zelf, waarvan op dit moment al meer dan 50.000 exemplaren in drie talen in omloop zijn."

Bert Dubbelaar: „Bij Progress zijn ze trouwens zo tevreden dat ze ons nu al hebben gevraagd over een volgend boek na te denken. Stof genoeg als je ziet hoe snel de ruimtevaart zich ontwikkelt. Vooral het permanent bemande ruimtestation MIR, waar steeds nieuwe modules aan worden gekoppeld, zal materiaal voor hele bibliotheken opleveren. Hier zal omstreeks 1994 een man of twintig aan het werk zijn, waarvan slechts vier of vijf commandanten. De overigen zijn wetenschappers – astronomen, medici, chemici e.a. – die daar voor enkele maanden naar toe gaan om observaties te doen, onderzoek te verrichten en experimenten uit te voeren. In feite hebben we hier de eerste menselijke kolonie buiten de aarde."

Bert Dubbelaar & Jaap Terweij, Het project Saljoet – De eerste stap van de Sovjet-Unie naar een permanent bemand ruimtestation. Oase Boeken/Uitgeverij In de Knipscheer, Haarlem 1988, 248 blz. (87 foto's) f 34.50.

Kosmonaute Svetlana Savitskaja bezig met las-proeven in de open ruimte.

The accused

Vraagtekens bij rechtspraak over verkrachting

Rechtszaken doen het in films en televisie-series altijd goed. De dramatiek die vaak in de rechtszaal naar buiten komt, de menselijke ellende, de gewiekste vondsten van de advocaten, de donderpreek van de openbare aanklager, alles spreekt direct tot de sensatiezucht van heel veel mensen. Maar natuurlijk ligt er aan al die rechtszaken een misdaad ten grondslag, en wie daarbij betrokken is kijkt op een heel andere manier naar dat spektakel. Amerika is een land waar men om het minste of geringste met een proces dreigt en waar bepaalde 'sappige' zaken ook door de pers op een beschamende manier worden uitgebuit om de kijkcijfers op te drijven. Een film waarin zowel het rechtssysteem als de publiciteit behoorlijk aan de kaak worden gesteld is 'The accused', naar een scenario van Tom Topor, in grote lijnen gebaseerd op een waar gebeurd drama, geregisseerd door Jonathan Kaplan.

Hoofdpersoon is Sarah Tobias, een meisje met niet al teveel plezier in haar leven. Ze werkt als dienstster, heeft een onbetrouwbaar vriendje dat een beetje deelt, een moeder die zich weinig van haar aantrekt en eigenlijk maar één echte vriendin. Wat ze aan zorg en warmte te geven heeft, krijgt haar witte krulhondje.

Wanneer Sarah's vriendje haar voor de zoveelste keer beduvelt heeft, besluit ze naar het café te gaan om samen met haar vriendin iets te drinken en haar ego een beetje op te vijzelen. Ze kleedt zich uitdagend aan en betreedt het etablissement met het vaste voornemen er een leuke avond van te maken. Wanneer ze een paar uur later naar buiten strompelt en de eerste de beste vracht-

wagen aanhoudt die haar naar het politiebureau moet rijden, is er van de fiere, sexy Sarah weinig meer over. Ze is in het café door drie mannen achter elkaar verkracht op de flipper-automaat, terwijl een aantal van hun maats luid stond te applaudiseren en te juichen! Een van de toeschouwers, een student wiens vriend één van de daders was, heeft inmiddels het hoofdbureau gebeld om te melden dat er zich verschrikkelijke dingen in het café afspeelden! Sarah doet aangifte, de politie gaat met haar naar het café terug, maar niemand is bereid een getuigenverklaring af te leggen, en ook de jongen die heeft opgebeld laat verder niets van zich horen. Sarah zit vol schrammen en builen en voelt zich ongelukkig en in de steek ge-

laten. Ze krijgt een pro deo advocate toegewezen. Die weet echter weinig meer te bereiken dan een soort schikking, doordat de vader van de student een man met geld is, die er veel voor over heeft als de naam van zijn zoon ongeschonden uit de zaak tevoorschijn komt. Sarah is razend over zoveel onrecht, maar ze kan weinig beginnen. Ze is arm, haar belangen betekenen niets tegenover de belangen van de drie aangeklaagden. Het feit dat ze zich die avond in het café tamelijk provocerend had gedragen, blijkt ongelooflijk in haar nadeel te werken: vrouwen vragen er toch om, als ze zich sexy gedragen en uitdagend dansen, niet dan? Vooral het feit dat het woord 'verkrachting' helemaal uit de aanklacht blijkt te zijn geschrapt zit Sarah dwars. Een paar dagen later zit ze in haar auto, als er een man voorbij komt die zegt: 'Hé, ken ik jou niet, ben jij niet die lekkere meid uit dat café?' Hij maakt een paar duidelijke obscene gebaren, en Sarah weet opeens dat hij één van de kerels was die luid stonden te klappen en te joelen toen zij werd mishandeld door z'n vrienden. Ze wordt zo woedend, dat ze de man, die inmiddels in z'n vrachtwagen is gestapt, tot twee keer toe in de flank ramt. Opnieuw komt ze in het ziekenhuis terecht.

Inmiddels heeft haar advocate, wakker geschud door Sarah's bittere reactie op de ongeïnteresseerde behandeling van haar zaak, besloten om opnieuw te procederen, waarbij ze de omstanders aanklaagt, omdat die een misdaad hebben laten plaatsvinden, ja zelfs gestimuleerd, zonder een hand naar het slachtoffer uit te steken. 't Wordt een juridisch steekspel waarbij Sarah een voor haar pijnlijke getuigenis moet afleggen, maar uiteindelijk zegeviert het recht: de mannen worden veroordeeld, en daarmee is tegelijk ook bewezen dat het wel degelijk om verkrachtig handelde, zo- ▶

Jodie Foster als Sarah Tobias in de tot nadenken stemmende film 'The accused'

film in 't kort

Young guns

De ouderwetse Western, waar hele generaties intens van genoten hebben maar die wat in onbruik is geraakt, herleeft in 'Young guns' van regisseur Christopher Cain. Gebaseerd op historische gebeurtenissen, en opgenomen in het meest onherbergzame gebied van Amerika, zodat de oprechte liefheb-

Lou Diamond Phillips als de Indiaanse messenwerper in 'Young guns'

ber royaal aan z'n trekken komt. Een Britse handelsman (mooie rol van de gedistingeerde Terence Stamp) huurt zes jonge 'outlaws' om hem te beschermen tegen de locale maffia, aangevoerd door L.G. Murphy (Jack Palance). Toch wordt de Engelsman al snel in een hinderlaag gelokt en vermoord. Daarop nemen de zes jonge huurlingen, vijf scherpschutters en één Indiaan die virtuoos met messen weet te werpen, het recht in eigen hand. Ze noemen zich The regulators en verklaren de oorlog aan

de bende van Murphy. Natuurlijk wordt er veel geweld in de film gebruikt, daar is het verhaal nu eenmaal naar. Toch heeft de regisseur geprobeerd om zijn hoofdfiguren enige nuancing mee te geven. Billy the Kid bijvoorbeeld, van wie bekend is dat hij min of meer een psychopaat was, laat hij door Emilio Estevez spelen als een kinderlijke, goedlachse jongen. Kiefer Sutherland, die de filosofische Doc speelt, ontvoert de jonge Chinese maitresse van Murphy omdat ze z'n gedichten zo mooi vindt. En Chavez y Chavez gespeeld door de snel stijgende, van Cherokee-voorouders afstammende ster Lou Diamond Philips, laat hij in een aangrijpende monoloog uitleggen waarom hij zo gebeten is op Murphy: zijn hele familie werd ooit uitgemoord! De rollen worden stuk voor stuk voorbeeldig vertolkt, en de sfeer plus aankleding (lange jassen, leren broeken, suède vesten, galopperende paarden) doen de rest.

Jap Rap en z'n maat

Ine Schenkan, voormalig cutter die met haar eerste eigen speelfilm 'Vroeger is dood' onmiddellijk een Gouden Kalf won, heeft nu haar tanden gezet in een al even sociaal bewogen onderwerp: de zwervende, thuisloze jeugd. 'Jan Rap en z'n maat' werd in de jaren zeventig door Yvonne Keuls geschreven, later herhaalde malen als toneelstuk met veel succes opgevoerd, en is nu, zij het enigszins aangepast aan de jaren tachtig, nog altijd springlevend. We zien het reilen en zeilen in een opvangtehuis voor thuisloze jongeren. Ze mogen daar formeel maar dertig dagen blijven, maar in de praktijk blijkt dat absoluut onvoldoende. De hulpverleners zijn vader, moeder, psycholoog en pedagoog tegelijk en hebben hun handen vol aan het tamelijk ongeciviliseerde stel pupillen. Maar daar staat tegenover dat ze vaak heel veel terugkrijgen van de kinderen, die het tot dan toe in hun leven nou niet zo erg goed gewend zijn geweest! Paul de Leeuw speelt een vertederende homofiel in z'n eerste filmrol. Marc Hazewinkel was eerder te zien in Honneponnetje. Jasperina de Jong, John Leddy, Edwin de Vries en Jack Spijkerman (ook een speelfilmdebuut) zijn hartelijke hulpverleners. Naast deze bekende namen maakt een aantal volslagen nieuwelingen hun opwachting en 't zijn stuk voor stuk veelbelovende acteurs en actrices, met Heidi Arts in een van de hoofdrollen als kers op de taart. Mooi!

Jasperina de Jong en Edwin de Vries (r) in 'Jan Rap en z'n maat'

► dat de werkelijke daders een veel zwaardere straf krijgen dan in eerste instantie was geest. Jodie Foster, die al eerder behoorlijk 'heavy' rollen heeft gespeeld (o.a. als het hoertje van Robert DeNiro in 'Taxi driver') is geknipt voor de vertolking van de fragile maar strijdbare Sarah, die haarscherp in de gaten heeft hoe blind vrouwe Justitia soms is, juist als ze 't niet zou moeten zijn. Kelly McGillis als haar advocate blijft onder alle emoties die de vrouwen samen doormaken, wat koel en afstandelijk. Al met al is 'The accused' een film die dagen, als een splinter in je vinger, blijft zeuren en prikken. Tot nadenken stemmend kortom. En dat is waarschijnlijk de bedoeling geweest, veel meer dan dat de makers een stuk amusement hebben willen afleveren. Duidelijk wordt, dat als Sarah niet zo'n doordouwerige advocate had gehad, de zaak min of meer in de doofpot zou zijn gestopt...

Leo van Opzeeland

Big

In de film 'Big', in Amerika een onverwacht grote hit en ook in de Nederlandse pers uitzonderlijk mild en positief ontvangen, zien we Tom Hanks als jongetje van twaalf dat maar één ding wil: groot zijn. Z'n aanbeden klasgenootje ziet hem niet staan, z'n moeder behandelt hem als een kind en hij durft niks!

Tom Hanks (r) in 'Big'

Als hij met z'n vriendje op de kermis een magische machine ontdekt, waar je voor een kwartje een wens in vervulling kunt laten gaan, wenst hij dan ook: maak me groot! De volgende ochtend wordt hij wakker als man van vijf en dertig... z'n moeder gooit hem het huis uit omdat ze denkt dat hij een inbreker is en z'n vriendje barst in tranen uit van schrik als hij ontdekt dat 't echt zijn eigen gabber Josh is, die daar boven uittoert! Hij raadt Josh aan om naar New York te gaan. In de tussentijd zal hij proberen uit te vinden waar de wensmachine is (de kermis reist rond), om de wens ongedaan te maken. Josh vindt al snel werk bij een speelgoedfabriek, want geestelijk is hij nog twaalf, dus hij weet precies wat kinderen leuk vinden. De vriendin van de marketing-manager wordt zelfs verliefd op hem en dat is voor een jongetje natuurlijk een hele sensatie. Maar uiteindelijk is hij toch blij dat hij weer tot z'n oude formaat terugkeert, want alles heeft z'n voor en z'n tegen, ook groot zijn.

Tom Hanks is weergaloos op dreef als Josh. Geen seconde vergeet je dat hij een kind in een mannenlichaam is, en daar heeft hij heel hard op gestudeerd. Regie was van Penny Marshall, waarmee maar weer eens bewezen is dat vrouwen wel degelijk uitstekende films kunnen maken, als ze de kans maar krijgen!

Candy mountain

Even zorgvuldig zoeken naar 'Candy mountain', een art-house film over een jonge Amerikaan die op zoek gaat naar een legendarische gitaarbouwer en op z'n route van New York naar het uiterste puntje van Canada de nodige levenservaring opdoet. Gelardeerd met heel veel uitstekende muziek en bekende mensen uit de muziekwereld in cameo-rolltjes. Voor de kenners!

L.v.O.

dat ze
er leuk
niet wil zien
het zeggen

Wilt
dat ze
lastig gevallen
wilt worden

SEKSUEEL GEWELD
een grens overschreden

De verliezaars van het jaar

Wat is dat toch voor een merkwaardige behoefte om de beste sportman of -vrouw van het jaar te kiezen? In geen andere tak van de maatschappij is succes zo aanwijsbaar als in de sport. Over honderdsten van seconden of fracties van centimeters is geen misverstand mogelijk. Florence Griffith is de snelste loopster, Yvonne van Gennip was de beste schaatster. Waarom zouden die twee dan nog met elkaar vergeleken moeten worden?

De takken van sport die het meest aan kritiek blootstaan zijn kunstrijden en turnen. Omdat daarin de uitslag wordt bepaald door subjectieve juryleden. En uitgerekend die vermaledijde subjectiviteit wordt gekoesterd bij de schier onafzienbare reeks sportverkiezingen van het jaar. Voetballer van 1988, Van Basten. Tweede voetballer Gullit, derde Rijkaard, vijfde Koeman. Zelfs binnen één sport, het voetbal, blijkt de keuze volstrekt willekeurig. Is de doelman te vergelijken met de spits, de voorstopper met de vleugelverdediger? Nee. Laat staan dat Yvonne van Gennip te vergelijken is met Florence Griffith.

Zinloos

Van Gennip kwam in geen enkele internationale rondvraag bij de eerste vijf. Omdat schaatsen nu eenmaal alleen in Nederland iets voorstelt. Ook de internationale status van een bepaalde sport is nauwelijks te objectiveren. In 1987 werd een judoka Nederlands sportvrouw van het jaar. Als u de naam nog kent, bent u een ingewijde. Internationaal had die naam niets te betekenen, behalve dan binnen het uiterst kleine gebied van het vrouwenjudo.

Maar er zijn nog vele andere argumenten om de jaarlijkse verkiezingen weg te honen. Wie was de wielrenner van het jaar? Delgado, zult u zeggen. Winnaar immers van de Tour de France. De Nederlander Theunisse is kansloos, want hij gebruikte doping. Het enige verschil met Delgado echter was, dat die niet werd gepakt. Omdat het middel waarvan hij zich bediende toevallig nog niet op de zwarte lijst stond. Zo smal zijn de marges en zo zinloos is het een beste van het jaar aan te wijzen.

Willekeur

Een van de grootste sportmensen uit het voorbije jaar was zonder twijfel Ben Johnson. Nadat hij in 1987 wereldkampioen en -recordhouder was geworden op de 100 meter, werd hij in Seoul ook Olympisch kampioen. Met opnieuw een wereldrecord. Maar in geen enkele

jaarverkiezing komt hij voor. Vanwege de stanozolol die in zijn urine werd aangetroffen. Vreemde zaak. Hoe kan iemand twee jaar lang controles ontlopen en vervolgens gegrepen worden op het moment, dat hij het best is voorbereid op zo'n controle?

En hoe kon Griffith niet worden gegrepen? Wie aandachtig de foto's van de Amerikaanse bestudeerde, nam een te opvallende musculatuur waar. Maar Griffith is de heldin van 1988 en Johnson de veroemde. Delgado is de held en Theunisse de veroemde. Het ware wellicht beter verliezaars van het jaar te kiezen, hoewel ook dán de benoeming onvermijdelijk willekeur in zich zou dragen.

Bespotting

Maar voor het idee op zich is alleen al ►

Florence Griffith

prikkels

Bondgenoten

De oude NF-5 jachtvliegtuigen op de vliegbasis Woensdrecht werden van leuzen voorzien door aktievoerders. Het was een protest tegen de voorgenomen verkoop van deze vliegtuigen aan onze NATO-partner Turkije. In dat land worden mensen gemarteld.

Dat is voor ons kabinet geen reden om te stoppen met overtollig oorlogsmateriaal af te voeren voor een zacht prijsje naar onze NATO-partner.

Kritiek op je bondgenoten wordt eigenlijk niet geduld in Den Haag. Toen in Chili de democratie werd vervangen door de dictatuur, met behulp van de Verenigde Staten, was dat volgens behoudend Nederland noodzakelijk. Toen bleek dat dictator Pinochet ook ging martelen en moorden, stelde geen mens meer dat het juist was wat de CIA had bewerkstelligd.

Bij kritiek op bondgenoten wordt met enige agressie gereageerd door mensen die evangelische politiek voorstaan en verwezen naar wat er allemaal in de communistische wereld plaats vindt. Het zijn argumenten zonder enige basis

om goed te praten wat er onjuist is binnen ons bondgenootschap. Immers in dat bondgenootschap hebben wij afgesproken – met o.a. Turkije – om elkaar gemeenschappelijk bij te staan indien dat grote goed van de menswaardige samenleving wordt bedreigd.

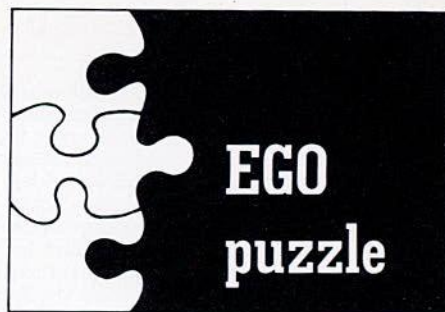
Turkije is geen menswaardige samenleving indien daar volgens de informatie van Amnesty International mensen worden gemarteld. Juist mensen die zich kandidaat hadden gesteld voor het parlement bij de laatste verkiezingen afkomstig uit het CDA, zeiden evangelische politiek te gaan bedrijven. Nu ze bestuurlijke verantwoordelijkheid hebben voor de natie merk je daar zo weinig van.

Evangelische politiek is volgens de verkiezingsfolder van het CDA: kiezen voor de zwakken, een politiek naar het leven van de leer van Jezus.

De praktijk is: een CDA-staatssecretaris van Defensie verkoopt gevechtsvliegtuigen aan Turkije, een CDA-minister van Buitenlandse Zaken zegt pas te protesteren tegen het martelen als de hele wereld dat ook doet en een CDA-staatssecretaris van Justitie verleent geen politiek asyl aan Turkse vluchtelingen, maar stuurt ze terug naar hun land.

Multatuli zei lang geleden: „Jezus is driemaal gekruisigd. Eens door de Joden, vervolgens door de geschiedschrijvers en eindelijk door de Christenen zelf. Hij had nooit kwaadardiger vijanden dan de laatsten.”

Cor Out

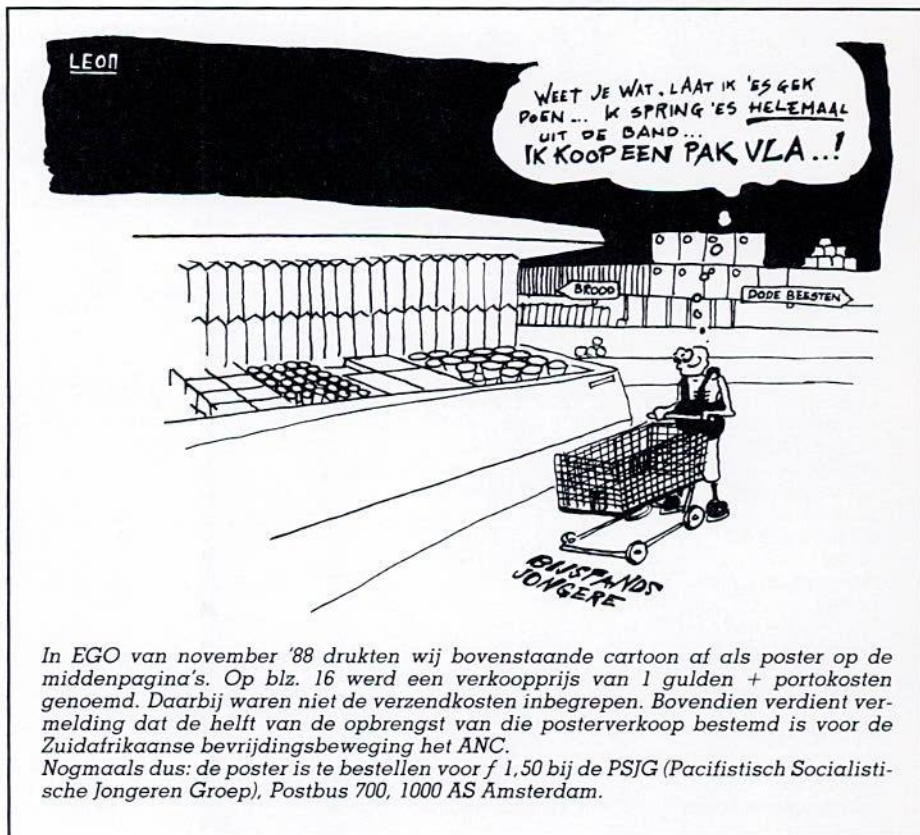
De oplossing van de vier beroepen op de visitekaartjes in het vorige nummer luidt als volgt: bewaker, coupeuse, ballerina en conducteur.

Hieronder een puzzel, waarin zowel horizontaal als vertikaal vier maal dezelfde woorden van elk zeven letters dienen te worden ingevuld, waarvan de omschrijvingen luiden: 1. opvallende eigenschap, 2. overhelling, 3. brief, 4. spel.

1		2		3		4
2						
3						
4						

meer te zeggen, omdat winnaars voldeende tot hun recht komen. Een huldiging van Bettine Vriesekoop leek aan het eind van 1988 meer op haar plaats dan het oprakelen van 'onze' hockey-successen in Seoul. Vijftien jaar lang topsport, gevoel, expressie en harde training tegenover een paar jaar 'keutelen en tutten', zoals Van Gennip zich uitdrukt. De teamsporten worden nog steeds zeer overschat. Vriesekoop haalde bij haar afscheid in Seoul de finale niet, maar ze was jarenlang wel één van degenen die heel tafeltennissend China en Oost-Europa angst inboezemde. En waar wordt hockey beoefend, buiten Nederland? Vrijwel nergens. Nelli Cooman werd verhuisd in Seoul, omdat ze de finale niet haalde. Maar het was gemakkelijker voor de hockeysters om goud te winnen dan voor Cooman om bij de laatste acht te eindigen. Het treurigste is misschien nog wel, dat journalisten jaarlijks uitmaken wie in Nederland sportvrouw, -man en -ploeg van het jaar worden. Vijftig journalisten waren het ditmaal die meededen aan de verkiezing. Ze hebben in vijftigvoud hun vak tot een bespotting gemaakt.

Hans van Wissen

In EGO van november '88 drukten wij bovenstaande cartoon af als poster op de middenpagina's. Op blz. 16 werd een verkoopprijs van 1 gulden + portokosten genoemd. Daarbij waren niet de verzendkosten inbegrepen. Bovendien verdient vermelding dat de helft van de opbrengst van die posterverkoop bestemd is voor de Zuidafrikaanse bevrijdingsbeweging het ANC. Nogmaals dus: de poster is te bestellen voor f 1,50 bij de PSJG (Pacifistisch Socialistische Jongeren Groep), Postbus 700, 1000 AS Amsterdam.

Nieuwe raadslieden

Regelmatige EGO-lezers zijn niet onbekend met het feit dat de dienst humanistisch geestelijke verzorging sinds haar instelling bij de krijgsmacht (in september 1964) een moeizame strijd voert om de zo noodzakelijke forse uitbreiding van het aantal raadslieden tot stand te krijgen. Mede ten gevolge van adviezen van de commissie Hirsch Ballin behelsde de laatste overheidsschakel in dit proces van gelijkberechtiging van humanistische met confessionele CV-ers de toekenning eind 1987 van zes raadslieden extra. Hoewel een druppel op een gloeiende plaat, gezien de sinds '79 gevraagde verdubbeling van het aantal raadslieden, is deze stijging van 25 naar 31 (er zijn 219 formatieplaatsen voor confessionele g.v.-ers) uiteraard met vreugde begroet. Effectuering van zo'n uitbreiding is dan echter, door onontkoombaar lange procedures, een zaak van veel geduld. We zijn echter blij hieronder vijf nieuwe raadslieden te kunnen voorstellen en hopelijk zeer binnenkort ook de zesde.

Tevens maken we hier melding van het vertrek uit onze dienst van Anuscka de Man, één onzer raadvrouwen bij de KM, die per 1 maart a.s. terugkeert naar een haar meer passende functie in de sector sociale dienstverlening van de burgermaatschappij. We hopen voor Anuscka dat de nieuwe functie haar de gewenste bevrediging zal schenken en voor onze dienst dat we de ontstane vakature nog in dit jaar zullen kunnen vervullen.

Van de nieuwe raadslieden zijn er twee 'oude bekenden' binnen de dienst HGV, n.l. Jacques van den Blink en Jan den Boer, beiden al ruim acht jaar werkzaam als vormingswerker in het Coornherthuis, het humanistisch vormingscentrum voor militairen in Zeist.

Jacques van den Blink (37) deed voordien werkervaring op als leraar aan een streekschool en in het vormingswerk met werkende jongeren. Hij studeerde af aan de Pedagogische Academie en het Humanistisch Opleidings Instituut (studierichting vormingswerk). Jacques is per 1-12-88 als raadsman gestart in 't Harde (KL).

Jan den Boer (39) verwierf zijn beroepservaring vóór het Coornherthuis in diverse functies, o.a. binnen het werken met randgroepjongeren en vakbondswerk (in zijn diensttijd was hij afd. voorz. en districtscoördinator voor Duitsland van de VVDM). Hij studeerde cultureel werk aan een Sociale Academie en vormingswerk aan het HOI. Jan is per 1-1-89 benoemd tot raadsman en zal per 1 april a.s. overstappen naar het rayon Nunspeet (KL).

Per 1-12-88 is als raadvrouw in Oirschot (KL) begonnen Irma Beijer (33). Zij studeerde vier jaar sociologie en zal naar verwachting dit jaar de 4-jarige HOI-opleiding afsluiten (haar stagejaar vervulde ze reeds binnen de krijgsmacht in Oirschot en Venlo). Eerdere beroepservaring deed ze op in diverse trainings- en voorlichtingsfuncties in het bedrijfsleven in Nederland en buitenland.

Eveneens per 1-12-88 is Jan Sulman (39) gestart als raadsman in Breda (KL). Jan begon zijn loopbaan bij de gemeentepolitie in Rotterdam en later in Dordrecht. Na zijn politieopleiding studeerde hij pedagogiek (MO-A en B, doct. ex. in '86) en aan het HOI (af ronding in 1990).

En per 1-1-89 tenslotte is als raadvrouw in het rayon Arnhem/Schaarsbergen (KL) begonnen Joan Merens (40). Zij studeerde theologie (doct. ex. 1975 in Leiden), management van non-profit organisaties en zij verwacht de HOI-opleiding in 1990 af te ronden. Joan verwierf een rijk geschakeerde beroepservaring in het plaatselijk vormingswerk en de volwasseneneducatie als docente, consulente en laatstelijk als coördinator van een landelijke koepelorganisatie van plaatselijk vormingswerk.

'Zou men de waarde van een gedachte hebben afgewogen naar het aantal aanhangers, dan zouden wij nog altijd in hollen wonen.'

Erich Fromm

Raadslieden - waar en wie

Bureau

Harderwijk
't Harde
Oirschot
't Harde
Den Haag
Arnhem
Utrecht
Steenwijk
Seedorf (BRD)
Nijmegen
Seedorf (BRD)
Den Helder
Steenwijk
Breda
Den Helder
Oirschot
Stolzenau (BRD)
Hohne (BRD)
Den Helder
Schaarsbergen
Amersfoort
Blomberg (BRD)
Assen
Amsterdam
Breda

Naam

R. O. (Ronald) Battes
L. J. H. (Lex) Beekers
I. L. (Irma) Beijer
J. (Jacques) v. d. Blink
K. (Klazien) van Brandwijk-Wiltjer
E. Y. (Ellen) Bremer
M. (Metske) Dekkinga
A. B. (Adri) van Deurzen
J. (Jan) Duijnhouwer
J. J. H. (Hans) Floris
R. P. (Rob) Geene
J. J. (Jaap) Geuze
W. H. (Wim) Heij
C. H. (Kees) v. d. Hilst
C. C. (Tineke) Hundling
S. P. J. (Stef) Kessels
F. G. (Frits) v. d. Kolk
B. J. T. (Ben) v. d. Linden
L. A. (Anuscka) de Man
J. J. (Joan) Merens
B. M. (Beernoud) Moojen
J. G. J. (Jan) Nauts
W. (Wim) Reinders
H. (Hans) Schonk
J. W. F. (Jan) Sulman

Telefoon kantoor

03410-23911, tst. 2532
05255-2727, tst. 2087
040-352913
05255-2727, tst. 2087
070-166424/166425
085-457911, tst. 2123
030-910266, tst. 243
05210-15422, tst. 2643
09-4942814011, tst. 348
080-276154
09-4942814011, tst. 348
02230-52089
05210-15422, tst. 2643
076-273341
02230-52089
040-352913
09-4957613051, tst. 290
09-4950518021, tst. 408
02230-52089
085-532774
033-638622, tst. 4221
09-4952357600, tst. 259
05920-58499
020-5865506
076-273341

Telefoon huis

03417-56628
038-212656
013-557219
03404-20568
03480-14787
08308-1867
033-803142
05920-56502
09-494284647
04132-66346
09-4942812470
075-210012
05210-13657
013-676578
02991-3525
04760-74188
09-495761687
04920-28423
072-338627
085-458917
035-234907
09-4952356621
05921-41499
075-178421
01853-4104

Hoofdraadsman
Stafradsman
Coornherthuis
(raadsman)
(vormingswerkster)
(raadsman/directeur)
(raadsman)
(vormingswerkster)

K. S. (Kees) Roza
F. (Frank) Spoelstra
J. (Jan) den Boer
C. (Carine) van Hinte
A. H. T. (Ad) Hornis
P. W. M. (Peter) Samwel
M. (Marijke) v. d. Stigchel

03404-14436
03404-14436
03404-14060
03404-14060
03404-14060
03404-14060
03404-14060

020-323785
05709-2575
030-945306
030-937808
03480-20799

Hello mistère, where you going?

Drie maanden low-budgetreizen door Indonesië, Thailand, Maleisië en Singapore

„Van eind augustus tot eind november maakten wij een reis door Zuid-Oost-Azië. Na vele enthousiaste verhalen te hebben gehoord in onze omgeving, besloten we zelf de stap te wagen. Eng was het zeker niet, we hebben ons de hele vakantie niet één keer ongemakkelijk gevoeld. Ook financieel gezien is alles erg meegevallen. We leefden daar luxer dan in Nederland, drie keer per dag uit eten en iedere dag een goed hotel en dat voor een tientje per dag. De eerste tourist waren we niet, naar Indonesië gaan jaarlijks alleen al 50.000 Nederlanders. Het verschijnsel tourisme is er alom bekend, met al zijn voor- en nadelen. We hopen dat dit 'reisverslag' een hulpmiddel of aanzet is om een soortgelijke reis te maken. Voor ons was het in ieder geval de meest fantastische vakantie die we ooit hebben gehad.”

Aldus het tweetal Groningse studenten Gitte Heij en Wouter de Jonge, die graag hun ervaringen via EGO wilden doorgeven aan andere ondernemende jongeren.

Voorbereidingen

Ieder jaar organiseert het Koninklijk Instituut voor de Tropen (KIT) in Amsterdam zogenaamde 'landendagen'. In maart 1988 togen wij naar de Indonesiëdag, als eerste stap van voorbereiding. Er waren veel kraampjes die bemand werden door ervaren Indonesië-reizigers. Met tips, adviezen en bijzondere wetenswaardigheden keerden we 's avonds naar huis terug. Een paar maanden laten spraken wij met vrienden die hun vakantie in Indonesië hadden doorgebracht. Zij hadden exact dezelfde reisverhalen en adviezen die wij bij de landendag hadden meegekregen. Ken je mensen in je omgeving die reeds reiservaring hebben in Zuid-Oost-Azië, dan is een bezoek aan een

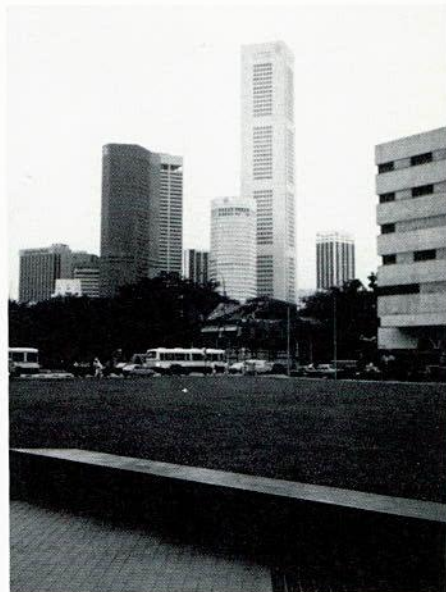
landendag niet echt nodig. Zoek je een reispartner of gezelschap dan kan het oproep/mededelingenbord in het KIT een uitkomst bieden. Het KIT en de landendagen zijn in ieder geval een prima manier om in de tropische sferen te komen.

Vooraf informeren

Informatie over Z.O.-Azië is er in overvloed. Wij vonden een paar boeken en brochures zeer de moeite waard. Allereerst een brochure van de Stichting Tourisme en Derde Wereld, een kritische kijk op tourisme, adviezen over wat je wel en niet moet doen in Indonesië en met name een poging om begrip te krijgen voor lokale gewoonten, normen en waarden. Vaak voel je dit ook wel aan als je ergens bent. Een boek als de Travel Survival Kit van Z.O.-Azië is onontbeerlijk. Er bestaan vele soorten gidsen in dit genre, vol met slaap- en eetadressen, geldbesparingsadviezen, lokale prijzen van vliegtuig-, bus- en treintickets en informatie over de verschillende klimaten. Dit laatste is van groot belang bij het plannen van je reis. Want reizen in het regenseizoen op Sumatra is echt niet te harden, daarentegen is reizen in de winter van Thailand ideaal. We hebben zoveel mogelijk met de koude periodes meegereisd, last van de warmte hebben we dan ook nauwelijks gehad.

Vliegtickets

In april '88 hebben we onze vliegtickets gekocht. Of je je ticket zo vroeg in het jaar moet kopen weten we niet, vlieg je in het hoogseizoen dan lijkt het wel verstandig. We hadden een lange speurtocht achter de rug op zoek naar de

Singapore

goedkoopste tickets. Het scheelt zo f 600,- of je bij de KLM (f 2.100,-) of bij Bangladesh Airlines (f 1.475,-) je ticket koopt. Voor kortere vluchten in Z.O.-Azië zelf, is het voordeliger om daar een ticket te kopen. Koop je bij de NBBS een ticket Singapore-Bangkok dan kost dat f 330,-. In Singapore zelf betaal je voor hetzelfde f 170,-.

Het hebben van een International Student Card kan met name in Indonesië tot fikse kortingen leiden. Ze zijn eventueel illegaal in Bangkok voor f 6,- te verkrijgen.

Medisch

Zes weken voor ons vertrek kregen we onze eerste inenting. Welke je moet hebben hangt af van je reisbestemming, zowel het KIT, de huisarts en de GG en GD kunnen je hierover adviseren. Handig voor op reis is het boekje 'Hoe blijf ik gezond in Tropen'. Dit hebben wij vaak ingekeken bij onze zoveelste diarree- of kotsaanval. (Na twaalf weken reizen waren we respectievelijk 8 en 6 kilo afgevallen). Op advies van de huisarts kochten we een voorraad medicijnen die voor een aanzienlijk lager bedrag aldaar te koop bleken te zijn. (Bayer en consorten zijn overal doorgedrongen).

Visa en verzekeringen

In augustus regelden we in Amsterdam een visum voor Thailand, voor de overige landen was dit niet nodig. Voor

Thailand is dat vooraf ook niet nodig, tenzij je er langer dan 14 dagen wilt verblijven. (In Indonesië mag je als toerist max. twee maanden verblijven, in Maleisië max. één maand en in Singapore max. twee weken.)

Als allerlaatste maakten we vlak voor vertrek onze reisverzekering en geldzaken in orde. Voor een reisverzekering geldt hetzelfde als voor een vliegticket, enig spuurwerk scheelt al snel f 100,-. Er zit een groot prijsverschil tussen de diverse reisverzekeringen terwijl het dekkinggebied hetzelfde is. We bleken beide een ziektekostenverzekering te hebben die een werelddekking heeft, dit scheelde veel geld. Voor Thailand, Maleisië en Singapore hadden we American Traveller Cheques bij ons. In Indonesië kun je overal terecht met giro-betaalkaarten, een groot gemak!

Lage verblijfkosten

Een dure vakantie is het niet geweest. Het ticket en de reisverzekering zijn duur, de rest is spotgoedkoop. Gemiddeld kost een sober, maar goed hotel in Indonesië f 3,50 p.p. incl. ontbijt. In Thailand is dat meestal zo'n f 3,- p.p. zonder ontbijt. Singapore is het duurste, voor een goedkope overnachting ben je al snel f 7,- p.p. kwijt. Het eten is overal goedkoop; voor f 6,- p.p. kun je

Fietsen gehuurd op Bali

twee keer per dag goed eten. Het vervoer is in Indonesië het goedkoopst, maar ook in de andere landen reis je voor belachelijk lage prijzen in vergelijking met West-Europa. Dit geldt zowel voor het vliegtuig, de bus als de trein. Je kunt een dergelijke reis ook georganiseerd maken, maar in onze ogen heeft dit meer nadelen dan voordelen. In Zuid-Oost-Azië gaat alles zo gemakkelijk, het reizen, het zoeken van een slaapplaats en een eetgelegenheid, daar is echt niets moeilijks of engs aan. Bij een georganiseerde reis worden te veel attracties in een te korte tijd gestopt, bovendien proef je de sfeer minder, omdat alles al voor je geregeld is. Het is sowieso een stuk duurder. Een georganiseerde reis bij een 'alternatief' getinte reisorganisatie kost 30 dagen Indonesië f 4.000,- p.p., 30 dagen Thailand en Maleisië f 3.900,- p.p. Wijzelf gaven voor 90 dagen f 4.240,- p.p. uit.

Kostenplaatje

- ticket	f 1.475,-
- reisverzekering	f 180,-
- inentingen	f 100,-
- literatuur	f 60,-
- visum voor Thailand	f 25,-
- 12 weken eten, drinken, reizen, souvenirs, fotokosten en onverwachte kosten	f 2.400,-
totaal p.p.	f 4.240,-

Reisimpressies

28 augustus 1988. We vertrekken met het vliegtuig naar Bangkok waar we de volgende middag aankomen. De hitte slaat ons tegemoet. De NBBS, waar we onze tickets hadden gekocht, had nog geprobeerd ons in het 'simpele' Viengtai hotel in Bangkok te plaatsen voor die nacht. We prefereerden echter zelf onderdak te zoeken, wat achteraf een goede beslissing was. Het Viengtai hotel was werkelijk een heel luxe hotel (f 30,- p.p.) en in de omgeving van dit hotel waren honderden goedkope en gezellige guesthouses (f 3,- p.p.) te vin-

den. De volgende dag nemen we de trein naar Singapore, want we willen eerst Indonesië bezoeken, het regenseizoen daar begint in ± november, terwijl in Thailand het dan afgelopen moet zijn.

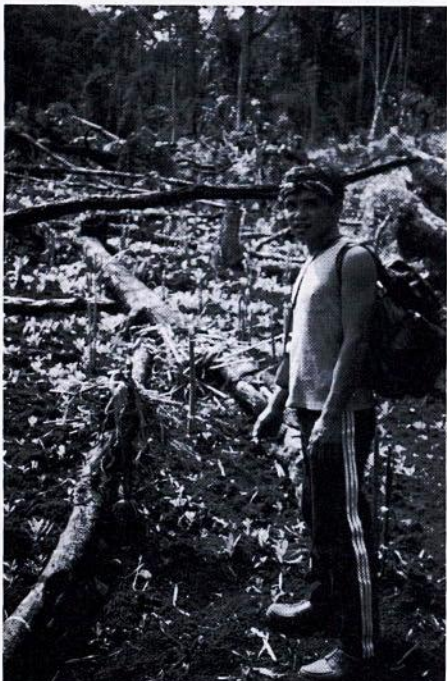
Java

Van Singapore vliegen we vervolgens naar Jakarta. Het vliegtuig blijkt gevuld met low-budget travellers en bij aankomst wordt al snel een groep gevormd om de taxikosten naar de Jalan Jaksa, de goedkope losmen-sstraat (losmen = hotel) in ieder geval verlaagd te krijgen van 4000 Rp (f 6,-) naar 2500 Rp (f 3,20). De volgende dag staat o.a. de 'Kota' op het programma, dit is het oude deel van Jakarta. Het oude Batavia. Ondanks alle waarschuwingen nemen we toch buslijn 70, een van de meest beruchte buslijnen van Indonesië hiernaar toe. Onze zakken worden niet gerold, maar ik had wel het gevoel, dat ik een poging had verijdeld, door een aantal straffende blikken uit te delen. Niet zelden echter komen hier toeristen uit de bus stappen in een soort oertijdskledij als een zakkenroller zeer secuur met een scheermes te werk is gegaan.

Vervolgens gaan we naar Bogor, het vroegere Buitenzorg. Voor het station staan zo'n 30 stalletjes die alleen maar bananen verkopen. „You want banana, Mistère, very cheap“, zeuren ze allemaal. Uiteindelijk kopen we een trosje en gaan die ergens op een stoepje open. Een paar Indonesiërs kijken mee: „Blanke eet banaan“. In onze losmen probeert 's avonds een man aan de Europese gasten wajangpoppen te verkopen: „Very cheap, very nice, Mistère, daarbij ook nog attendend op het feit dat hij 5 kinderen heeft. Een Spanjaard die al langere tijd rondreist, zegt daarop alleen maar: „So you fuck a lot“.

Veel aangesproken

Pangandaran is het volgende punt in de reis. Het is een badplaats aan de zuid-

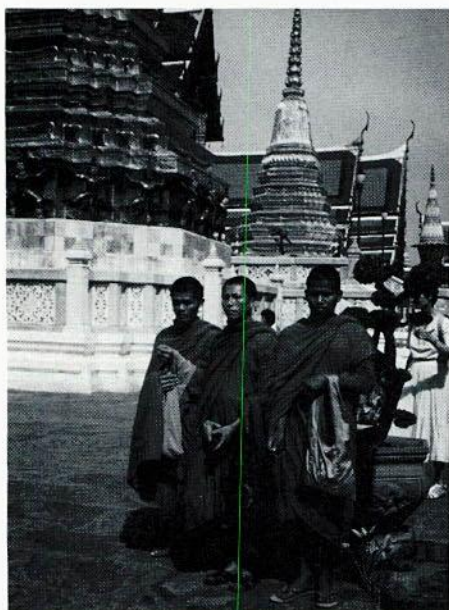
Onze gids in een opiumveld in 't noorden van Thailand

kust van Java, enigszins touristisch en daarom word je niet overal aangesproken. In Indonesië sta je altijd in het middelpunt van de belangstelling, mannen spreken je aan, „where are you going?“, kinderen zwaaïen naar je of vragen „what is your name, Mistère?“ en zijn dan heel verbaasd als ik zeg: „Wouter“. Meestal is het gewoon interesse of willen ze hun Engels in praktijk brengen. Soms echter komt na een tijdje naar voren dat zij nog wel een slaapplek wisten. Meestal krijgen ze een provisie van het losmen als zij iemand er naartoe brengen. Op dat moment voel je je wel enigszins belazerd, maar ja, je kunt het ze toch niet echt kwalijk nemen als je weet dat ze zo'n 20 gulden per maand verdienen.

Yogya is de meest bekende stad onder de toeristen, bekend vanwege het paleis van de Sultan, temple of Borobudur en de Prambanan tempel. Hier blijven we een week.

Reizen leuk

Het vervoer in Indonesië is in die mate goed geregeld, dat je nooit lang hoeft te wachten. Grote bussen, voor de lange afstanden, bieden plaats aan vele mensen, als westerling heb je het op de krappe plaatsen niet gemakkelijk. Ze zijn bovendien niet spiksplinternieuw en er moet ook altijd wel iemand in de bus overgeven. Kortom, het reizen zelf daar behoort tot de leukste ervaringen. Ook het systeem van de minibus is praktisch en gemakkelijk. Het zijn personenbusjes waar in Nederland hooguit 9 mensen in mogen, maar daar zitten er meestal wel 20 in. De gemiddelde Indonesiër houdt absoluut niet van lopen. Op weg naar de vulkaan de Bromo nemen we zo'n minibusje. Op een gegeven moment gaat de chauffeur een hapje eten aan de kant van de weg. Dat heeft een kwartier geduurd als de chauffeur weer instapt en optrekt. Op hetzelfde moment zegt de man naast ons: „Stoppen“. Vijftig meter verderop

Boeddhistische monniken bij het Grand Palace in Bangkok

Bridge on the river Kwai, beginpunt van de Birma-spoorlijn

van waar de chauffeur had gegeten stapt onze medepassagier uit.

In Indonesië bezoeken we verder nog het touristische Bali, dat echter wel zeer de moeite waard is. Ook het eiland Lombok bezoeken we, vooral het snorkelen op het eilandje Gili Trawangan voor de kust van Lombok was erg mooi.

Singapore

Na 7 weken Indonesië gaan we weer richting Singapore. We nemen het vliegtuig naar een eilandengroep voor de kust en pakken vervolgens een boot naar Singapore zelf. De boot vaart langs eenvoudige paaldorpen en groene eilanden, terwijl in de verte de wolkenkrabbers van Singapore opdoemen. Dit is echt een perfecte stad om bij te komen. Alles is er schoon, het water, het eten, de straat. Zo staat er overal aangeplakt dat je 1000 gulden boete kunt krijgen als je troep op straat gooit. Een week later gaan we uitgerust en opgefrist via Melacca en Kuala Lumpur naar Thailand. We maken van Kuala Lumpur naar Bangkok voor het eerst kennis met de airconditioning bussen. Het zijn werkelijk rijdende vrieskasten, ijskoud. Gewend aan Indonesië, waar airconditioning in bussen meestal alleen betekent dat de ramen niet open kunnen, stonden wij zeer verbaasd. Gelukkig konden we halverwege uit het bagageruim warme truien en lakenzakken halen. De mensen van daar hebben überhaupt minder last van de kou en beschouwen het als een luxe om in de kou te mogen reizen.

Thailand

Bangkok is een leuke stad, alhoewel het openbaar vervoer er vermoeiend is, het centrum is één grote file. We reizen vrij snel door naar het noorden van Thailand. In tegenstelling tot Indonesië is dit land echt ontgonnen voor toeristen, er zijn meer dure accommodaties en het reizen gaat veel luxer. Zelf vonden wij Indonesië leuker, het arme en primitieve heeft toch meer charme voor ons westerlingen vrezende wij. Het in het noorden gelegen Chiang Mai is de meest touristische plaats van Thailand. We gaan snel door naar het

plaatsje Pai, zo'n 100 km van Chiang Mai. In Pai ontmoeten we een gids waarmee we een trektocht door de jungle maken, dit is wat iedere tourist in het noorden doet. Het zijn tochten langs verschillende hill-tribes die aldaar in de bergen wonen. De tocht duurt drie dagen en voert ons door eindeloze bossen, langs verschillende stammen bij wie we eten en slapen. Ook kruisen we menig opiumveld, opium is één van de producten die veel stammen verbouwen, zowel voor eigen gebruik als voor verkoop. Onze gids vertelt dat hij ook vaak Amerikanen hier rondleidt, die altijd erg boos worden bij het zien van opiumvelden. Hij zegt er dan altijd maar bij: „This fields only for medical use“.

We hebben nog drie weken voor we terug moeten, daarvan brengen we een paar dagen door in Kanchanaburi, bekend vanwege zijn Bridge on the river Kwai en het begin van de Birma-spoorlijn. Met name het bezoek aan het hierbij behorende museum was zeer aangrijpend. Om bij te bruinen gaan we nog een weekje zonnen op het eiland Koh Samet.

Het meest bekende eiland van Thailand is Koh Samui, maar wordt op dat moment getroffen door ernstige regens. De laatste week vermaken we ons met winkelen in Bangkok, waarvandaan we bepakkt en bezakt eind november terug naar Nederland vliegen. Humeurig zitten we in het vliegtuig, wat eens zo'n lange tijd leek, bleek veel te kort. Plannen voor een volgende reis worden nu reeds gemaakt en dan wordt het zeker een jaar!

Gitte Heij en Wouter de Jonge

Aan te bevelen boeken:

- South-East Asia on a shoestring, Tony Wheeler, uitg. Lonely Planet, 1985, 574 blz. f 30,15
- Hoe blijft ik gezond in de tropen, J.F.M. de Groot uitg. K.I.T. Amsterdam, 1987, f 6,-
- Te gast in Indonesië, brochure van de Stichting Tourisme en Derde Wereld, Postbus 1504, 6501 BM Nijmegen

Het gaat goed, zeggen ze...

Het gaat goed met onze economie, zeggen de deskundigen. „Het Bruto Nationaal Produkt groeit en de investeringen stijgen.”

In 1989 gaat het ons ook goed en „1990 zal trouwens ook weer een best jaar worden”, zeggen de deskundigen.

Het gaat goed met onze economie en daarom is er zeker zo met geld gesmeten voor Sinterklaas en voor Kerst. Daarom zijn er zeker weer tienduizenden landgenoten naar de wintersport of naar de tropenzone getrokken. En daarom hebben de achterblijvers zeker weer voor miljoenen aan vuurwerk de lucht in gejaagd.

Het gaat waarachtig goed met onze economie. Toch horen we steeds meer over 'armoede in Nederland'. Er wonen in dit

rijke land mensen die geen geld meer hebben voor warm eten. Mensen met een huurschuld. Die geen Sinterklaas-

cadeautje of kerstboom kunnen kopen en die nooit met vakantie gaan. Armoede in Nederland, dat rijk is maar zijn welvaart nog steeds niet behoorlijk kan verdelen.

Armoede, hier en ginds

Je kunt bij de moderne Nederlandse armen niet meer aankomen met de opmerking dat „het elders op de wereld nog veel erger is, want daar sterven de mensen van de honger!” Een schrale troost voor wie nog wel dagelijks brood heeft maar geen beleg.

Aan de andere kant geeft het ook geen pas om te redeneren: „Wij moeten eerst de armoede in Nederland wegwerken, voordat we iets aan de armoede in de wereld kunnen doen.” Want de rijkdom in ons deel van de wereld heeft ook te maken met de armoede daar: te lage prijzen voor hun grondstoffen, te hoge prijzen voor de produkten uit de industrielanden, te hoge schulden, onrechtvaardige handelsverhoudingen. Armoede in de wereld die rijk is maar zijn welvaart nog steeds niet behoorlijk kan verdelen. In de internationale economie geldt nog steeds het recht van de sterkste en de wet van de roofriddersmaatschappij.

Rijken rijker, armen armer

Of is het soms normaal dat we jubelen over de groei van onze economie, maar dat in datzelfde jaar 500.000 kinderen zijn gestorven? In 1988 kwamen een half miljoen kinderen om het leven, omdat zij niet genoeg te eten hadden. Omdat er in hun landen drastisch bezuinigd moet worden om de enorme schulden af te kunnen betalen.

Het Kinderfonds van de VN, UNICEF, heeft uitgerekend dat de arme landen nu f 40 miljard meer betalen dan dat zij ontvangen aan hulp. Volgens UNICEF moet er per jaar minstens zo'n f 60 miljard beschikbaar komen om een halt toe te roepen aan dat schrikbarende hoge kindersterftecijfer.

Dat willen de mensen van het achterswaardige UNICEF; dat willen de armen. Maar hun taal wordt niet verstaan door de economen, de politici, de financiers, de bankiers, die juichend roepen dat het zo goed gaat met de economie. Zij kunnen toch niet horen-doof zijn?

Want het mag dan de rijken beter gaan, maar het kan hen toch niet ontgaan dat het de armen slechter gaat?

Karel Roskam

Een koninklijke tip over het milieu

Zijn we allemaal gek geworden? Het lijkt er op. We laten ons althans meeslepen in de roes die welvaart heet. Het kan in veel opzichten niet op. Wie z'n ogen de kost geeft, ziet het voor z'n eigen neus gebeuren. Zodra het kan, kopen we als gekken. We eten en drinken of we honger en dorst hebben. We rijden ons soms letterlijk te pletter. Met elkaar zitten we met een overschot aan mest, lege batterijen, oude koelkasten. De verpakking van menige video-recorder brengt nieuwe gaatjes in de ozonlaag. En de beefburger bij McDonalds draagt bij tot de ondergang van het tropisch regenwoud in Brazilië. Direct of indirect, of we het precies weten of niet, we zijn een beetje gek geworden. Als regel betekent dat ook, dat we onvoldoende of helemaal niet met de toekomst rekening houden. Dat gaat bij gekken zo.

*Kleine kinderen tegen elkaar: „Mijn papa is sterker dan jouw papa; ons huis, onze auto is mooier, groter dan ...”
Op school is: „Onze school is beter...”
In het bedrijf: „Bij ons hebben ze dat veel beter geregeld...”
In het leger: „Wij hebben een fijne kamer, maar tegenover ons is het een puinhoop...”
„ons peloton is... ; ons onderdeel ...”*

Mensen zijn verbonden met hun gezin, groep, instituut, natie; ze identificeren zich ermee; voelen zich onderdeel van...

Het geeft aanzien, ergens bij te horen geeft veiligheid.

Een kritische opmerking naar zo'n groep, of organisatie en het individu voelt zich aangesproken, aangevallen zelfs; en gaat in verweer...

Hoezo?

Mag er niet meer kritisch gekeken worden naar een organisatie of groep waarmee ik verbonden ben?

Hoezo?

Word ik daar onzeker van?

Roept dat sluimerende twijfels op?

Hoezo?

Durf ik niet kritisch te blijven kijken naar de groep waarin ik funktioneer?

Steven

't Is maar net wie het zegt natuurlijk. 'Gewone' burgers, boeren, buitenlui en stukjesschrijvers kunnen beweren wat ze willen, zelden worden ze op voorhand geloofd. Zelfs mensen die zich verenigen in actiegroepen of zo stuiten vaak op ontkenning, ontwijking, onbegrip. Er is altijd wel iemand die de aangedragen gegevens onjuist vindt, de redenering niet logisch, de wetenschappelijke basis onvolledig. Zo houden politici teleurgestelde kiezers van zich af, zo maken producenten het ontevreden klanten moeilijk, zo worden onervaren milieu-activisten met een kluitje in het riet gestuurd, zo laten veel burgers hun geweten sussen. Pas als 'iets hoogs' het zegt, is het waar, kan niemand er meer onderuit. Koningen, keizers, admi-raals, en vooruit, een enkele sergeant-majoor, zijn er dus niet helemaal voor niets.

'Hoge' toespraak

Neem nu Beatrix, gerespecteerd vorstin. Onlangs sprak zij traditiegetrouw haar kersttoespraak uit. Via de radio, zoals altijd. Geen wijldopende beschouwingen dit keer over licht en donker, goed en kwaad. Nee, een heel concreet verhaal over de toestand van onze leefomgeving, ons milieu. Met een opmerkelijke duidelijkheid: „Wat wij thans meemaken is niet de vernietiging van de aarde in één klap, maar in een stil drama”. En: „Langzaam sterft de aarde en wordt het onvoorstelbare – het einde van het leven zelf – toch voorstelbaar.”

Alstublieft, dat is andere koek dan die van minister-president Lubbers. Die liet de koningin op Prinsjesdag 1988 nog zeggen dat ons land schoner was geworden, 'met name' waar het ging om water en lucht. In de kersttoespraak liet de koningin van die gedachte weinig over. Zij trok ook de consequenties uit haar analyse:

„De aarde is onze voedingsbodem, zij draagt ons. Hier leven wij, hier leven wij van, hier leven wij mee. Dat leven is voor ieder van ons tijdelijk. Wij zijn hier maar een beperkt aantal jaren en we hebben daarom de plicht ons tehuis in tenminste zo goede staat achter te laten, als waarin we het aantroffen. De kwaliteit van het leven zelf gaat uit boven de belangen die in onze tijdelijke levens tellen. Die belangen kunnen groot zijn en soms, buiten proporties, ons het zicht ontnemen op wat wezenlijk is voor het voortbestaan van de mensheid. Waar dat gebeurt, is het hoog tijd voor bezinning en verandering van levenskoers.”

Nederland in de achterhoede

Zou Beatrix 'zorgen voor morgen' hebben gelezen? Het lijkt er op. Dit rapport van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne van begin december 1988 maakte korte metten met alle mensen die zeggen, dat het nog wel meevalt met de aantasting van het milieu. Het is goed raak, lees goed fout, met onze leefomgeving. Alle rapporten, alle krantenberichten, alle bijna voelbare ongerustheid van veel burgers berusten wel degelijk op feiten.

De zaak speelt in feite overal. Op wereldschaal, waar rijk en arm steeds verder uit elkaar groeien en waar ieder jaar meer miljoenen mensen te eten moeten krijgen, een dak boven het hoofd nodig hebben en liefst ook wat scholing.

Binnen de Europese Gemeenschap speelt het milieu ook. Nieuwe economische impulsen staan ons na 1992 te wachten. Maar wat halen die uit als alle productie en consumptie uiteindelijk in een milieuramp resulteren.

Het rapport van het Rijksinstituut (op uitdrukkelijk verzoek van minister Nijpels geschreven) maakt ook duidelijk dat Nederland zelf allerm minst schoon te noemen is. KLM-posters, VVV-folders en Holland-promotion vertellen al lang niet meer het ware verhaal: in milieuo-pzicht is Nederland duidelijk in de achterhoede geraakt. Te dicht bevolkt, te vuil, te veel doorsneden met wegen, daar komt het wel ongeveer op neer. Maas en Rijn droppen met hun water steeds meer smerigheid in onze lage landen; onze eigen boeren, industrie en alle autobezitters voegen daar nog het een en ander aan toe. Zelfs de stroom voor alledaags huisvuil kunnen we nauwelijks meer aan. Niet alleen ver weg, op mondiaal niveau, maar ook heel dichtbij, vlak om de hoek bij wijze van spreken, is de toestand dramatisch. Niemand wil daar eigenlijk van horen. Daarom is de koninklijke kersttip om ons te bezinnen en de levenskoers te veranderen zo waardevol.

Andere tijdschaal

Toch, ondanks alles, het is allemaal gemakkelijker gezegd dan gedaan. Wat je in de loop van vele jaren aan narigheid opbouwt, kun je niet zomaar even gladstrijken. Kenmerkend voor milieupro-

Foto Jan Nauts

'Het wordt steeds minder stil'. En dat is nog maar één van onze zorgen voor de toekomst...

blemen is dat ze zich over zo'n lange periode ontwikkelen. Pas na verloop van tijd zie je de averechtse gevolgen. Voordat die de kop worden ingedrukt, liefst via maatregelen aan de bron, gaat er weer heel wat tijd overheen. Hoe de tijd werkt, zie je aan schijnbaar geringe percentages van bijv. 1% economische groei per jaar. Dat lijkt weinig. Maar zo'n stijging over dertig jaar is plotseling enorm veel. En wat is nu eigenlijk dertig jaar als het om allerlei natuurlijke processen gaat? Wat bij ons een langzame verandering is, blijkt op de tijdschaal van de natuur vaak een sterk schokeffect. Geen wonder dat natuur en milieu allerlei menselijke en vooral economische ontwikkelingen nauwelijks kunnen bijbenen. Overigens, de economische groei in Nederland was in 1988 liefst 3% en voor 1989 wordt niet minder verwacht. Willen we nog echt wat aan natuur en milieu overhouden, dan moeten een aantal zaken ook weer in sneltreinvaart worden afgebouwd. Dat zal niet meevallen. Als het gaat om de uitstoot van bijv. stikstofoxiden, zwaveldioxide en ammoniak (alle voor de zure regen verantwoordelijk) zullen we op korte termijn terug moeten met 70 à 90%. Hetzelfde niveau reductie geldt voor de productie van kooldioxide en ozon. Beide hebben die te maken met het zgn. broeikas effect, dat de aarde warmer maakt en de zeespiegel omhoog doet komen. Maar vallen dat soort verlagingen te combineren met de stijging van het elektriciteitsgebruik en de uitbreiding van het autopark, zoals die tot 2010 verwacht worden?

Allerwege gokt men nog op economische groei. Als die hiet stevig met allerlei voorwaarden en technische aanpassingen omgeven wordt, worden genoemde percentages nooit gehaald. Om van de invloed van het buitenland maar te zwijgen. Als er één ding rond het milieu duidelijk is geworden, is het dat we als Nederland maar een héél klein plekje zijn in een heel grote wereld. Zowel in 'Zorgen voor morgen' als bij de koningin komen we dat tegen.

Uitdaging

Weinig wijst er overigens op, dat zonder sterke dwang van de overheid veel tot stand kan komen. De bereidheid om vrijwillig in te leveren voor het milieu lijkt niet groot. Wie over de autosnelwegen 100 rijdt, weet er alles van. Wie de overvolle skipistes in de Alpen ziet ook. We weten zo langzamerhand wel dat het eigenlijk allemaal niet meer kan, maar ja, zolang je zus, je neef, je buurman en je collega ook gewoon doorgaan, dan wil je toch niet achterblijven? Daarom zal een verstandige overheid een aantal zaken gewoon gaan afdwingen. Ook financieel zal dat pijn gaan doen.

Natuur en milieu redden betekent dan veel meer dan een sympathieke sticker achter op de auto of een aardig clubblaadje van een vriendelijke vereniging door de brievenbus. Het gaat om een regelrechte economische, maatschappelijke en psychologische uitdaging. Het traditionele vooruitgangsgeloof moet misschien wel worden afgezworen. 'Meer', 'groter', 'verder', 'sneller': daar zullen we vanaf moeten! Misschien komt het begrip 'beter' wel meer naar voren, of het begrip 'soberder'. En dan niet als iets uit de koker van sombere kloosters of wereldvreemde ecofanaten. Willen we terug, moeten we terug, zullen we terug, dan moet dat in de breedte van de bevolking aanvaard worden. Een nieuwe maatschappelijke herverdeling, wereldwijd eigenlijk, ligt dan voor de hand. Maar hebben we daar nog de tijd voor?

Milieubeleidsplan

Regeren is vooruitzien. Zeker in de sfeer van natuur en milieu, waarin 'de tijd' op een zo'n totaal andere schaal is ingevuld. Mede op basis van 'zorgen voor morgen' komt het kabinet Lubbers halverwege maart met het zgn. Milieubeleidsplan. Vriend en vijand van het kabinet zijn benieuwd wat daar aan concreet beleid in gaat staan. Hoeveel lef heeft deze regeringsploeg? Blijken de

De toekomst

'Zorgen voor morgen', de nationale milieuverkenning 1985-2010 van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieuhygiëne te Bilthoven liegt er niet om. Het rapport staat boordevol cijfers over de niet zo verre toekomst. Bij ongewijzigd beleid kunnen we nu al de rekening opmaken:

- a. Bij voortzetting van de huidige trend zal de temperatuur op aarde in het jaar 2100 met ruim 8 graden C zijn gestegen. De zeespiegel zal dan ruim een meter hoger zijn dan nu.
- b. Bij voortzetting van de huidige trend gaat het gebruik van water sterk omhoog. In Nederland wordt tot 2010 een stijging van het waterverbruik van liefst 40 à 50% verwacht.
- c. Wereldwijd groeit de toepassing van bestrijdingsmiddelen gewoon nog door. Voorlopig nog met een percentage van 5 à 6 per jaar.
- d. Het wordt steeds minder stil. Bij ongewijzigd beleid neemt de geluidshinder verder toe. Momenteel wordt al in 38% van de woningen in ons land last van het wegverkeer ondervonden; in 19% is er last van vliegtuigen, in 14% last van lawaai door de industrie.
- e. De wereldbevolking zal verder stijgen van 5 miljard mensen nu tot zo'n 10 miljard rond het jaar 2050. Liefst 8,5 miljard daarvan zullen dan in de zgn. Derde Wereld wonen.
- f. Enz. enz.

FM

alarmerende gegevens uit 'Zorgen voor morgen' én de woorden van de koningin serieus te worden genomen? Gaat het kabinet de uitdaging aan een hele samenleving op een ander been te zetten? Geen enkel kabinet zal in Nederland de snelle omwenteling, de revolutie, preken. Maar voor het behoud van het milieu is dat eigenlijk wel nodig. Anders komen we nooit van onze gekte af.

Frits Maas

Debuut

Oscar, de hoofdpersoon in het verhaal 'Aardbeien in september' (uit de gelijknamige verhalenbundel) van Rob Molin, was gedurende zijn jeugd een aantal jaren padvinder. Onder leiding van de benige, ongehuwde hopman Scheps maakte Oscar een aantal zomerkampen mee om, zoals zijn vader het noemde, de ruggegraat te verstevigen. In nog geen bladzijde laat Molin deze Oscar een feilloos beeld schetsen niet alleen van deze hopman, maar van de hele padvinderij. Om te eindigen met de vraag „of er tegenwoordig nog figuren als hopman Scheps voorkomen”, waarbij hij een alinea verder ook het antwoord op deze,

door hem zelf opgeworpen vraag, geeft: „waarschijnlijk alleen nog in het leger”. Dat Rob Molin kan schrijven bewijst hij zeker met de zeven, in deze bundel bijeengebrachte, verhalen. Met veel plezier heb ik ze gelezen.

Toch was er een week later niet veel meer van de verhalen blijven hangen. Ik denk dat dat komt, omdat de verhalen geen van alle sterk eindigen. Desondanks een zeer verdienstelijk debuut.

Rob Molin: 'Aardbeien in september'. De Geus, Breda, f 22,50. (WH)

Bijzondere novellen

'Het zuiden' en 'Bene' zijn twee, in meer dan in één opzicht, novellen van de Spaanse schrijfster Adelaida Garcia Morales (geb. 1945).

In 'Het zuiden' (voor velen bekend van de film 'El Sur') schetst de ik-figuur Adriana, in een monoloog, een portret van haar overleden vader, met wie zij een aparte relatie heeft (gehad). Deze vader wordt door zijn omgeving gezien als een 'vreemde' en dat wordt niet alleen veroorzaakt door het feit dat hij naast het doceren van Franse taal zich bezig houdt met wicherlarij. Hij gedraagt zich ook wat 'anders': bemoeit zich volstrekt niet met z'n gezin, sluit zich voortdurend op in zijn studeerkamer, voelt zich verdoemd door zijn omge-

ving en wordt zichtbaar gekweld door iets waar hij niet over wil praten. Na zijn dood gaat Adriana op zoek naar waar hij zo onder gebukt ging.

'Bene' is de naam van een dienstmeisje van zigeuner-komaf. Ze is moeilijk te doorgronden en blijkt over geheimzinnige

krachten te beschikken: ze kan 's nachts onzichtbare dingen zien. Haar komst heeft een verwoestende uitwerking op de familie waar ze in dienst is gekomen. Boeiend geschreven novellen over niet te benoemen krachten in mensen.

Adelaida Garcia Morales: **Het zuiden en Bene**. De Geus (reeks 'vrouwen-wereld-literatuur'), Breda. f 24,50 (WH)

Tovenarij

'Sprekende is zilver, zwijgende is goud' is een oud spreekwoord, dat zich onwillekeurig opdringt bij het lezen van 'De macht van de stilte', de nieuwste Castaneda. Het is het achtste boek in twintig jaar van de Amerikaanse antropoloog Carlos Castaneda en het eind lijkt nog niet in zicht van wat hij noemt zijn "waarheidsgetrouw verslag van wat don Juan Matus, een Mexicaans-Indiaanse tovenaars, mij heeft bijgebracht om mij zodoende inzicht te verschaffen in de wereld van de tovenaars." Die tovenarij houdt dan in: "Het vermogen om energievelden te gebruiken, waarvan geen gebruik wordt gemaakt bij het waarnemen van de wereld zoals wij die kennen. Tovenarij is een staat van bewustzijn. Tovenarij is het vermogen om iets waar te nemen dat je met je gewone perceptie niet kunt waarnemen". Dat vermogen probeert Castaneda zich ook eigen te maken via 'de lessen van don Juan' (de titel van het eerste boek uit de reeks). Het zijn zeer praktische en aan den lijve ervaren lessen, vaak hardhandig en adembenemend angstig, maar tegelijkertijd dolkemisch, evenals de verhalen van don Juan uit zijn eigen leertijd. Schitterend is bijvoorbeeld de gebeurtenis, waarbij don Juan zichzelf in een stokoude man verandert en daarmee zowel de politie als Castaneda kostelijk belazert én een 'les leert'. Spannend is ook het verhaal van de achtervolging van beide mannen door een hongerige jaguar. Maar alle ver-

halen, gebeurtenissen en herbeleefde 'herinneringen' hebben een functie: Van Castaneda een 'onberispelijk krijger' te maken, die zichzelf verder ontwikkelt op het pad dat leidt tot voorbij de dood en voert tot de ware vrijheid. Castaneda's oeuvre koestert zich – ondanks het scepticisme van orthodoxe wetenschappers – in de warme belangstelling van een nog steeds groeiend miljoenenpubliek over de hele wereld. Niet onterecht, want de Indiaanse tovenaars geeft wijze levenslessen!

Carlos Castaneda: **De macht van de stilte**. Servire, Katwijk aan Zee, 1988, 247 blz. f 34,50. (FS)

Zedenschets

Na zijn succesvolle bundel 'Man en Paard' verscheen eind vorig jaar het tweede boek van Boudewijn Paans, een eigentijdse zedenschets met als titel 'Het begrafenisnietje'.

Hoofdpersoon in deze korte roman is de veertiger Leo, die na de pauze van een toneelvoorstelling de verkeerde kant op loopt en weer buiten staat. Zijn huwelijk met Petra is wat in de versukkeling geraakt, dus erg veel trek om naar huis te gaan heeft hij niet. In een hotel overnachten is hem te duur en in de auto slapen kan altijd nog. Rijdend op de snelweg door de polder blijft een zware BMW naast hem rijden. Een vrouw zwaait hem vriendelijk toe en de bestuurder maakt een gebaar dat hij maar moet volgen. Het is zijn nichtje Tanja, die hij alleen maar ontmoet bij begrafenissen van familieleden, en haar man Joop. Bij deze

gewezen fotomodellen brengt Leo de nacht door en raakt verward in enkele vreemde avonturen.

Boudewijn Paans: **Het begrafenisnietje**. De Harmonie, Amsterdam. f 19,90 (WH)

Reisverhalen

'Reizen en stilstaan' is de titel van de nieuwe verhalenbundel van Hugo Pos. Verhalen, over zijn reizen naar Zuidoost-Azië en Japan, die voor een groot deel eerder verschenen in Het Parool,

De Volkskrant en Trouw.

De bundel bevat naast deze reisverhalen ook een aantal verhalen over Suriname. Over Jopie Pengel (die het overkwam op een afspraak met Luns een uur te laat te arriveren) en Bouterse, over de pas op gang gekomen Surinaamse literatuur en de dichter Trefossa. In één van de aardigste verhalen uit deze bundel vertelt Pos e.e.a. over enkele bezoekers van Suriname. Over de degelijke Jelle Zijlstra, die vroeg naar bed ging om een dansfeest te ontlopen, en de 'charmante' Luns die het uitdelen van kushandjes bijna met een nieuw gebit moest bekopen. Wanneer Prins Bernhard op bezoek komt laat de gouverneur alle hoeren in Paramaribo oppakken – operatie PIMA(kut) – en in open militaire trucks naar een verlaten cacao-plantage afvoeren.

Heerlijke verhalen met een sterk relativiserende toon.

Hugo Pos: **Reizen en stilstaan**. In de Knipscheer, Haarlem. f 27,50 (WH)

Suriname

Hugo Pos merkt ergens in zijn hiervoor besproken boek 'Reizen en stilstaan' op dat hij nog altijd zit te wachten op het meesterwerk dat Bea Vianen nog steeds moet schrijven. Dat kan allemaal best, maar ik was blij met haar onlangs opnieuw uitgekomen roman uit 1969 'Sarnami Hai' (Suriname, ik ben).

De hoofdpersoon in deze roman is het meisje Sita, een kleindochter van een geïmporteerde koeli die op een gegeven moment vrouw en kind (Sita's moeder) in de steek laat en naar India terugkeert. Dat is zo ongeveer alles wat ze over haar verleden weet. Het boek is dan ook een lange speurtocht naar haar eigen geschiedenis, waarbij zij zich bewust wordt wie ze is en vooral wat ze wil. Uiteindelijk uitmondend in de verschrikkelijke keuze: haar kind achter laten bij haar man Islam om zelf in Nederland te gaan studeren. De boodschap van Bea Vianen is duidelijk: het is in Suriname slapen of sterven, wie geen van beide wil, dus kiest voor het leven, moet het land de rug toe keren. Een eerlijk en ontroerend boek dat terecht, na twintig jaar, weer te koop is.

Bea Vianen: **Sarnami, Hai**. In de Knipscheer, Haarlem. f 25,- (WH)

Somalie

In de poëtische roman 'Moederland' gunt de Somaliër Nuruddin Farah (geb. 1945) de lezer een blik in de 'Hoorn van Afrika', in het bijzonder het gebied van de Ogaden, waar strijd om wordt geleverd door Somalië en Ethiopië.

Tegen deze achtergrond laat Farah de hoofdpersoon Askar zijn levensverhaal vertellen. Bij zijn geboorte overlijdt de moeder van deze Askar en wordt hij verder grootgebracht door de Ethiopische vrouw Misra. Wanneer de gevechten in de Ogaden hevigen besluit Misra de kleine Askar bij familie onder te brengen in het veilige Mogadishoe. Naarmate hij ouder wordt raakt hij steeds meer in verwarring: zal hij kiezen voor een studie in de rustige hoofdstad van Somalië Mogadishoe of zal hij teruggaan naar zijn moederland en zich storten in de vrijheidstrijd

tegen Ethiopië. Zijn twijfels nemen alleen nog maar toe wanneer 'zijn moeder' Misra naar Mogadishoe vlucht na door de vrijheidstrijd beschuldigd te zijn van verraad. Ook Askar betwijfelt de onschuld van Misra, waardoor de verwijdering tussen beiden alleen nog maar groter wordt. Wanneer Misra haar leven dramatisch eindigt blijft Askar met enorme schuldgevoelens achter.

Nuruddin Farah: Moederland. Het Wereldvenster, Houten. f 39,90 (WH)

Podiumdichteres

Na reeds verscheidene gedichtbundels te hebben uitgebracht (o.a. 'De Obscure Camera') brak Diana Ozon eind 1986 definitief door met haar bundel 'Hup de zee' (het leverde haar bijv. een uitnodiging op om aan Poetry International deel te nemen).

Om 'Hup de zee' te promoten trok Diana, die al de nodige naam had gemaakt als 'performende poët', twee jaar lang het hele land door van jeugdhonk naar studentensociëteit, van literair café naar poëziefestival.

In 'De Ozon Expres' heeft ze haar ervaringen nu te boek gesteld en gunt ze de lezer een blik achter de schermen van de jongerenkultuur in Nederland. Het is bepaald niet zo dat haar publiek steeds op haar komst zit te wachten, getuige opmerkingen als

„Het gebrul der ballen aan de bar beschouw ik als achtergrondgeluid" (Delft), „de kinderachtige knapen keihard van alles naar mij schreeuwen en naar mijn benen grijpen" (Odiik) enz. Heel herkenbaar zijn haar sfeerbeschrijvingen en messcherp haar observaties, bijv. bij het kijken naar tafelfootbal spelende jongeren: „terwijl de jongens zich gedragen als opgewonden kinderen, genieten wij van de spijkerbroek-erotiek". Soms komt Diana Ozon (geb. 1959), in deze on the road-autobiografie, over als iemand met een wat al te goede inborst, maar dat neem ik graag op de koop toe. Daar staat te veel leesplezier tegenover.

In ieder geval, daar ben ik van overtuigd, zullen we nog veel van deze hard-werkende podiumdichteres horen.

Diana Ozon: De Ozon Expres. In de Knipscheer, Haarlem. f 28,50 (WH)

Weigering defensiebelasting

Het is „mede de BWD geweest die de problematiek van de wetensbezwaren weer ter sprake heeft gebracht en ervoor heeft gezorgd dat hieraan binnen de kerken en de konfessionele politiek (het CDA) weer aandacht is besteed, zonder dat dat overigens een concrete politieke vertaling heeft gekregen".

Tot deze konklusie komt Dirk Jan Wolffram in zijn interessante doktoraalskriptie 'Uit mijn beurs geen bommen'. De studie begint met een schets van de geschiedenis van de vredesbeweging in Nederland vanaf het begin van de twintigste eeuw, waaruit de BWD (Beweging Weigering Defensiebelasting) is voortgekomen.

Vervolgens wordt de bescheiden geschiedenis van het daadwerkelijk weigeren van defensiebelasting tot 1980 beschreven, waarna uitgebreid de, nog korte, historie van de BWD (opgericht in 1980) wordt weergegeven.

In de opzet, na te gaan in welk ideeëngoed de BWD is geworteld en vooral in welke mate deze beweging invloed heeft gehad op de brede vredesbewe-

ging in de eerste helft van de tachtiger jaren (en omgekeerd), is de auteur alleszins geslaagd. **Dirk Jan Wolffram: Uit mijn beurs geen bommen.** Studiecentrum voor Vredesvraagstukken (Dosschrift nr. 21), Postbus 9108, 6500 HK Nijmegen f 15,- (WH)

Schipbreuk

"Maar opeens voelde ik hoe mijn longen vol water liepen, ik wist dat ik wakker moest worden of dood zou gaan, ik opende mijn ogen en moest wel vaststellen dat ik niet op het seminarie was en niet het slachtoffer was van koorts. Die ochtend van een dag waarvan ik de juiste datum niet ken nam ik voorgoed afscheid van een bewogen, even node-loos verspilde als kortstondige jeugd".

Zo begint de schipbreuk van Daniël, hoofdpersoon in het roman-debuut 'Een jaar als je belijft' van Christina Fernández Cubas (geb. 1945 in Barcelona). Cubas studeerde rechten en Arabisch, werkte als journaliste, actrice en fotografe, woonde in Parijs, Lima en Cairo en publiceerde eerder twee verhalenbundels, die veel succes oogstten.

Daniël verlaat na 7 jaar priesteropleiding het seminarie en wordt opgevangen door zijn zuster Gracia, die nogal wat doet opdat Daniël 'de wereld' leert kennen. Hij krijgt van haar 'een jaar cadeau' en besluit mee te varen op een zeilschip met twee merkwaardige bemanningsleden, kapitein 'oom Jean' en de Egyptische matroos Nagib. Ze lijden schipbreuk op de Hebriëden, de eilandengroep ten noordoosten van Schotland. Daniël spoelt aan op Gruinard, het mistige eilandje dat in 1941 als proefterrein voor een eventueel biologische ologsvoering tegen Duitsland werd uitgekozen.

Onbekend met dit alles noemt onze twintigste-eeuwse Robinson Crusoe het 'Grock's eiland', naar zijn enige zeer vreemdsoortige bewoner, een 'kwade herder' van een kudde wanstaltige en bloeddorstige geiten. Daniël bouwt een ontstellend ingewikkelde relatie op met Grock, intussen hopen op redding door

de wetenschappers die om de twee jaar het eiland bezoeken. Dat loopt echter nogal anders af...

Een fascinerend boek met meer dan één betekenislaag. Cristina Fernández Cubas: Een jaar als je belijft. In de Knipscheer, Haarlem 1988, 153 blz. f 29,50. (FS)

Volkerenmoord

In 1803 landden de Britten met twee schepen op het eiland Tasmanië ten zuiden van Australië, om er een strafkolonie voor hun misdadigers te vestigen. Ze ontmoetten er een uniek en vreedzaam ras van naar schatting 5.000 mensen, dat dit eiland al meer dan 10.000 jaar bewoonde. Het kwam tot gewelddadige botsingen, omdat de Europeanen hun waarden opdrongen en hun bezitsdrang botvierden zonder enig begrip voor de eigen cultuur en de sociale structuur van de oorspronkelijke bewoners. Al op 8 mei 1876 stierf de laatste Tasmanier, de oude vrouw Truganini, na een leven met de meest gruwelijke ervaringen waarbij ze getuige was van de volledige uitroeiing van haar volk in de loop van nauwelijks één mensenleven.

ED FRANCK BEGRAAF ME OVER DE BERGEN

In 'Begraaf me over de bergen' beschrijft Ed Franck pijnlijk nauwkeurig deze tragische ondergang, gezien door de ogen van Truganini op haar sterfbed. Met een bijna onvoorstelbaar diep inlevingsvermogen geeft Franck het proces 'van binnen-uit' weer, zoals het slachtoffer het moet hebben aangevoeld. Doordat het aangrijpende verhaal regelmatig wordt afgewisseld met korte fragmenten uit officiële documenten uit de koloniatieperiode (van commandanten, dominees, ministers en gouverneurs) wordt de schokervaring van de lezer nog eens geïntensiveerd. Voeg daarbij ook nog het vaak poëtische taalgebruik, dan maakt het een en ander dit boek niet alleen tot een indrukwekkende aanklacht tegen de Europese kolonisatoren, maar tevens tot een literaire prestatie van de eerste orde! Niet minder dus dan de directe doorbraak van een laatbloeier, want de Belgische auteur Ed Franck (geb. 1941), die leraar is in het middelbaar onderwijs, begon pas te schrijven op 44-jarige leeftijd. Zijn debuut, in 1985 was een kinderboek.

Ed Franck: Begraaf me over de bergen. Hadewijck, Antwerpen 1988, 148 blz. f 25,- (FS)

Wim Heij
Frank Spoelstra

